

ԼՈՒՍԱՀՈԳԻ Տ. ԹՈՐԳՈՍ ԱՐՔԵՊՍ.
Եպիսկոպի Առաջնորդ եկամ միջոցին

ՍՈՒԳԻ ՕՐԵՐ

**Տ Ա Գ Ն Ա Պ, Վ Ա Խ Ճ Ա Ն Ե Ի Թ Ա Ղ Ո Ւ Ս
ԵՐԱՆԱՇՆՈՐ Հ
Տ. ԹՈՐԳՈՄ Ս. ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ**

ՀԱՐՈՒԱԾԷՆ ԱՌԱՋ

Տ. Թորգոմ Մրբազանի առողջական վիճակը սարիներէ ի վեր դադրած էր բնականոն ըլլալէ: Այս խանգարումը իր սկիզբը կ'առնէր այն օրերէն երբ առաքելութեան ելած էր դէպի Հնդկաստան եւ հոլանդական կղզիները, ուր կ'ենթարկուէր վասառողջ կըլիմայի մը բոլոր վսանգներուն եւ քանիցս կը հիւանդանար ծանրապէս: Իր Ֆիզիականի սկարացման մէջ դէր ունեցած են նաեւ իր ի ժամու եւ սարածամու, անզույժացողար մատուրական բազմասեակ աշխատանքները:

Աւելի քան քսան օրերէն ի վեր Մրբազանը ենթակայ եղած էր շարժի հիւանդութեան (diabète) որ սակայն իր մէջ լուրջ հանգամանք մը չէր ստացած շնորհիւ իր զգուշատրութեան եւ պահած խիստ ռեժիմին: Կը ննդուէր նաեւ դժուարամարտութեան գոր կը դարմանէր մարտիչ աղետով: Չափազանց զգոյց էր ցրտառութեան դէմ, ֆրիճիկի ամենաքեթիւ նշանն իսկ կը վրդովէր զինքն եւ կը մղէր համապատասխան միջոցներ ձեռք առնելու:

Աւելի քան օր մը առաջ իր անցուցած արկածը պատճառ եղած էր իր ոչ-տոկուն առողջութեան աւելի խանգարման: Շուրջ եւրեմ ու կես ամիս մնացած էր հիւանդանոց՝ գրեթէ զամուռած անկողինին: Բայց այդ շուրջանին իսկ չէր դադարած աշխատելէ. շարունակ կը կարգար ու «կը փորագրէր», ինչպէս ինք կը սիրէր կոչել ընկողմնած դիրքին մէջ արտագրած իր բոլոր գրաւածքները: Այդ վիճակի մէջ գրեց «Սիոն»ի այն շրջանի խրմբագրականները եւ իրեն ստորագրուած յօդուածները: Եւ այդ դիրքին մէջ պատասխանեց այն բոլոր ցաւակցական նամակներուն որոնք այնքան առատօրէն կուգային իրեն Սփիւռքի ամեն կողմերէն: Արկածը քեռեւ սկարացուց

Մրբազանի Ֆիզիականը բայց բարեբախտաբար հետք չի ձգեց ոտքին վրայ:

Հիւանդանոցէն ելնելէն եօթ ամիսներ վերջ, բժշկական հրահանգով, հարկ տեսնուեցաւ իր սրունքը ենթարկել հանգային ջրաբուժանքի: Այդ նպատակով էր անցեալ Հոկտեմբերին Սփիւռքէն կատարած իր ուղեւորութիւնը: Երկու ամուռան օդափոխութիւնը, որու ընթացքին ք' զերծ էր պատշարական պատշոնի պատրաստութեանց սպառնալի ծանրութեանն եւ ք' միւս կողմէ ողորուած իր նախկին սիրեցեալ ժողովուրդի անվերական գուրուտանքով, Մրբազանը՝ իր Ֆիզիական բարեխաւան առնքիներ՝ հողով եւ մտով եւս կազդուրուեցաւ: Իր դարձին Ս. Աթո՛ւ՝ զգալի էր արդարեւ փոփոխութիւնը անոր Ֆիզիականին՝ եւ բարոյական տրամադրութեան վրայ: Նոր քափով եւ նոր կտրովով վերականգնուած էր իր պատասխանատու պատշոնի պատրաստութեանց: Սոսանդի այս քափը գրեթէ առանց կասուծի շարունակուած էր մինչեւ իր կրած անաւոր հարուածին նախընթաց վայրկեանը: — Մահը հարուածեց զինքն աշխատանքի սեղանին առջեւ:

ՕՐՈՒՆ ԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Նկատուած էր որ Մրբազանը իր մանուռան օրը անսովոր կերպով զուարթ տրամադրութեան մէջ էր:

Առատուռն արթնցած էր ժամը 7ին, նախաճաշած եւ գործի սկսած. շարժը նոյն օր 1000ի վրայ 4 համեմատութեամբ էր, ինչ որ սովորական էր աննշան քանակութիւն մըն էր:

Ժամը 9.15ին ընծայարանի երկու դասարաններուն միասնաբար «Տեղիք Առտուածքանութեան» դասն ունէր: Ներս մտած էր Մրբազանը իր անբաժան շալչո ուսին՝ առողջ փայլածով. իր լաւ տրամադրութիւն

նը փոխանցուած է աւակերտներուն, որոնք իբրևո մեջ բաներ մը կը փսփսան եղեր նոյն պահուն. — «Ի՞նչ կայ, հարցուցած է Սրբազանը, դիտելով գանձնի հետքերը աշտակերտ, — Այնչ, Սրբազան Հայր, պատասխանած են անոնք, յսեպից որ Ս. Պապը վախճանած է այսօր ժամը 5.30ին: — Այո, դժբախտաբար, բայց դուք հարցուցած չունիք իմ առողջական վիճակս. այսօր քիչ մը ցու կը գգամ արկածեալ ոտքիս վրայ, կը մզգայ»: (իր յանկերցն էր այս): Սկսած են դասի: Զուգադիպութեամբ օրուան դասն ալ կը դառնայ եղեր Ս. Պետրոսի առաքելապետութեան տուրջ եւ գերագահութեան վարկածի մասին՝ Հռովմի Արքեպիսկոպոսի գահակալը կը վախճանէր նոյն օր: Կ'ակնարկէ այն մոլեռանդութեան օրով շատեր Պետրոս առաքելալի իւխանութիւնը բարձրացնելու մտք իրենց կատարած հիգրեզով պատճառ եղած են անոր անարիւրեղութեան. — «Զէ՛ղաւա, աւելցուցած է լրջութեամբ, մեծ առաքելալ է Պետրոս, պէտք չէ մեթել զայն, բայց անոր վրայ չէ որ հիմնուած է եկեղեցին, այլ հաւաստի վիճակ վրայ»: Այսպէս ամբողջ պահը անցած է շանկեկան ու հայրը:

Դասէն վերջ, զբաղած է իր անձնական գործերով:

Ժամը 11.15ին «Կանոնագրութեան» դաս մը եւս ունէր Ընծ. Գ. Դասարանին: Սոյն դասին մէջ եւ նախանձայնոյ գիտութեամբ անդրադարձած է այն քահանայի մասին որ նոյն իսկ չորրորդ ամուսնութեան համար դիմում կատարած է: Ի վերջոյ աւելցուցած է. «Գեորգ կարողիկոս սխալ մըն էր որ գործեց արտօնելով քահանայի կրկնամուսնութիւնը. բայց բարեբախտաբար Սահակ կարողիկոս չկանոնականացուց անոր հրամանը. գնումեան նոյն ասեմ շատ մը պարիպետ քահանաներ որոնք խուսափեցան երկրորդ ամուսնութեան մը անպատասխանութենէն»:

Կեսօրուան ճաշէն վերջ ժամը 1ին եկած է ճերմարը եւ ըստ սովորականին մարձուլ ըրած ոտքին, օրմէ վերջ քնացած է: Ժամը 2ին, ճողերս գրողը իր տով ելած էր մասնաւոր խնդրով մը եւ գտած զինք յանկողնի, սակաւին նոր արթնցած, բնականոն վիճակի մէջ: Մեկնելու պահուն միայն նկատած էր որ Սրբազանին խոնոն նայուածքը սեւեւուած էր, պատճառներն դուրս, անորոշութեան մէջ:

Ժամը 2.15ին ունէր իր վերջին դասը «Հայ Մասնագրութեան» կտարած է Մամբրէ վերձանողի մասին եւ խորացած անոր սխալելի նաոր «Ի Յարութիւն Ղազարու»: Կարգացած է սարօրէն անուշ եւ սպաւորիչ առողջանութեամբ, յիշելովու աստիճան դասական պատկերը կարապիկ եւ իր վերջին երգին: Ընթերցումի ընթացքին եւ նաոր մեղքին իբրեւ քարոզի նիւթ սուած է «Ի բաց արարէք զվեճն» փրկչական խօսքը, արտասանուած Ղազարոսի գերեզմանին առջեւ. եւ այդ առթիւ է որ նմանաձայնութեան իբրեւ օրինակ յառաջ բերած է Հանգստեան տարականի սա ճողերը. «Գեղեղեղեալ գովեն զքեզ գերապաշտա գունդ հոգեղինաց», առանց անդրադառնալու որ երկու օր վերջ իր յուղարկաւորութեան քափօքը այդ տարականով պիտի առաջնորդէր զինք իր յաւիտեանական հանգիստը...: Դասի աւարտումին երբ սարկաւազումն կը լամենան եւ գանազան հարցումներով կ'ուզեն երկարածղել վայելը իր բաղձալի ներկայութեան՝ (մինչ այդ՝ եկեղեցիի զանգակը հնչած ըլլալով) «Գագե՛ք, ճղաւ, եկեղեցի գագե՛ք» ըսած է, օծուն ժպիտը իր հայրական դէմքին: Այս եղած է վերջին խօսքերը իր որդիներուն զօրս քանի մը ժամ վերջ օրք պիտի ձգէր...

Հ Ա Ր Ո Ւ Ա Ն Ը

Նոյն օրը Տեորէն Ժողովի գումարման օր էր: Տակաւին նիստը չսկսած Սրբազանը իր աշխատութեան սենեակին ելնելով ննչաւանի կողմը գացած է, վերադարձան՝ իրեն յատուկ ծանր քալուածով: Մինչ այդ եկած է իր տեղը գրաւած էր Մկրտիչ Սրբազան, որուն առջեւէն անցնելու պահուն, երբ վերջինս ի յարգանս Սրբազան Հօր ելնել կը փորձէ, ինք բոլլ չի տար «անհանգիստ մի՛ ըլլաք, Սրբազան, կ'աղաչեմ նսեցե՛ք» ըսելով. եւ անցած է գրասեղանին առջեւ եւ նստած: (Տեորէն Ժողովը կը գումարուի իր աշխատութեան սենեակին մէջ): Հասած են միւս ժողովական հայրեր եւս բացի Մեարոպ Սրբազանէն: Ժողովի քարտուար Աբեղան օրակարգին օրինակ մը դրած է Սրբազանին առջեւ եւ յարգանով քս քաւուած: Հազիւ վարկեան մը անցած ասկէ, (ժամը 4.5 անցած) երբ ժողովը զեւ պատճենապէս չէր բացուած՝ Սրբազանը՝ արտասովոր նստանքներ ցոյց կուտայ. արմուկը սեղանին, հակաքար արկին մէջ, ան-

հանգիստ երեւոյք մը կ'առնէ. ժողովական հայերէնն մին նկատելով ասիկա կը հարցնէ, «Մրբազան Հայր, բա՞ն մը կ'ուզէք». փոխան պատասխանի ստորինակ նայածք մը կ'ուղղէ վարդապետին, այս վերջինը շփոթած՝ իր սեղը կը վերադառնայ: Բայց կը նկատեն որ Մրբազանը որոճապէս անհանգիստ վիճակ մը ունի. կրկին նոյն վարդապետը. «Մրբազան Հայր, բան մը կուզե՞ք». Բայց նոյն անբարբառ եւ խոժոռ նայուածքը. ձեռքը միտք հակասին՝ զոր կը շփոթեն: Ենթելու փորձեր կ'ըրեն, չի յաշտոյր: Այլեւս բոլորովին համոզուած թէ Մրբազանը հիւանդագին վիճակ մը ունի, փարսուլոր Աբելյան կը փութայ eau de cologne բերելու եւ բժշկին հետ շփոթուին: Ներս կը մտնէ սպասաւորը եւ eau de colognenով հակասը կը շփոթէ եւ կը փորձէ շփել առ անկէ: Մրբազանը կրկին կը փորձէ ելնել բայց նորէն կը ձայտոյի եւ այս անգամ գրեթէ ուշակորոյս կը սանի արթունք: Կը բռնեն զինք եւ կը փոխադրեն այն թիկնաբոսին վրայ ուր կ'երկնենար Մրբազանը հանգիստ ժամերուն կամ ընթերցումի պահուն՝ իր ոտքը ճորճողական հանգչեցուցած: Այդ պահուն կը հասնի վանին բժիշկը, Տօքթ. Ն. Նաղդեան, եւ առաջին իսկ ակնարկէն կուսնելով որ Մրբազանը կարուածի ենթակուած է, ձեռքերուն՝ ոտքերուն ասեղի թերեւ հպումներով կը ստուգէ արդարեւ որ Մրբազանին ամբողջ աչ կողմը անբարձրեան մասնուած է: Նոյն պատգամակածն արթուն անմիջապէս կը փոխադրեն զինք իր ննջարանը, ուր հարկ եղած դարմանումները եւ կարգադրուած քիմիկները կ'ըլլան բժշկի հրահանգով: Կը հասնի նաեւ Մետրոպ Մրբազան եւ շփոթահար կը մնայ, տեսնելով Պատրիարք Մրբազանը անաւոր սազնապի մէջ եւ ուշակորոյս: Անմիջապէս կը կանչուի նաեւ Փրահատական հիւանդանոցի բժշկապետը՝ Տօքթ. Պատուեր, որ Մրբազանի բեկուած ոտքը դարմանած էր այնքան ճարտարութեամբ: Կը ստուգուի որ Մրբազանի արեան ճնշումը (tension) բարձրացած է 19½ ասիտմանի. աչ բազուկէն 250 կրամ արիւն կ'առնեն (տուշ երկուր ու կէս գաւաթ), բայց արեան գրեճնումը փոխանակ իջնելու կը բարձրանայ 21½ ասիտմանի: Արեան ճնշումի դէմ ներարկում կ'ըրնեն, բայց բարելաման ոչ մէկ նշան: Շքնչառութիւնը թակաւ կը ծանրանար եւ գալարումներ ու ցնցումներ կը տարուակուտէին

ընդհատ ընդհատ: Հիմա պառկած էր անտարժ, աչքերը միտք փակ, անբարբառ եւ զիտակցութիւնը կորսնցուցած. միայն բռնեքն դժուարաւ վարցուած հոնդայից տրնչառութիւնը կը յայտնէր թէ կեանքը դեռ վրան էր:

Բժիշկներ համոզուելով որ Ս. Հօր վիճակը խիստ մտանոցիչ է, կ'որոշեն երեկոյին երեք ուրիշ մասնագէտ բժիշկներու ներկայութեան ներխորհրդակցութիւն մը կատարել: Կը մեկնի Տօքթ. Պատուեր իրիկունը վերադառնալու յառաջադրութեամբ, իսկ Տօքթ. Ն. Նաղդեան կը մնայ Ս. Հիւանդանոցի մօտ եւ մինչեւ ետք հարկ եղած դարմանումները կը կատարէ:

Շանթահարիչ լուրին՝ վարդապետներ փութացած էին պատրիարքարան եւ տուարուծի մասնուած ու անձկագին կը հետեւէին Սրբազանի ահաւոր սազնապիին: — Մետրոպ Մրբազան կենաց փայտի մասուները պարտականող խաշով «Փարատես» մը կարգաց Ս. Հիւանդանոցի վրայ:

Մրբազանին սազնապը գրեթէ միօրինակ կերպով տարուակուտեցաւ մինչեւ վերջ. անտարժ, աչքերը փակ, անխօս, ուշակորոյս:

Վ.ԵՐԶԻՆ Վ.ԱՅՐԵՆԱՆՆԵՐ ԵՒ Վ.Ա.ՆԱՅՆԸ

Հասան ժամը 6.30ին ժամադրուած հիւնք բժիշկները՝ Տօքթ. Ն. Նաղդեան, Տօքթ. Պատուեր, Տօքթ. Քոմբարն կառավարական բժշկապետ-վիրաբոյժ, Տօքթ. Հաննար արաբագրի կառավարական բժշկապետ, Տօքթ. Քիւպրէկ եբրայեցի, մասնագէտ սրտի եւ ուղեղային հիւանդութեանց:

Մրբազանի առխառութեան սենեակը նախնական խորհրդակցութիւն (consultation) մը ունեցան հիւանդը ճնշելու մասին, այսպէս Մրբազանին եով գալով ճննութիւն կատարեցին եւ որոշապէս եկան այն եզրակացութեան թէ Մրբազանին կարտուրը ամենէն ահաւոր տեսակէ հեմորրաגיע ցերեբրալէ (ուղեղային արիւնահոսութիւն): Ուղեղին մէջ խոշոր երակ մը պայթած էր շնչառութեան եւ կենսական կէտրաններուն շատ մօտիկը: Կրկին առանձնացան առխառութեան սենեակը, իրենց ճննութեան արդիւնքը խմբագրելու համար եւ դարմանումի վերջին կարելիութեանց մասին խորհրդակցելու, երբ Մրբազանին եով կեցող արեան յանկարճ դուրս վազեց իմացնելու բժիշկներուն որ Մրբազանին վիճակը աւելի

ես կը ծանաանար: Բժիշկներ օգնութեան փութացին. վարդապետներ, որ բժշկական յանձնարարութեամբ զուրա ելած էին՝ ներս վազեցին. Սբբազանը հոգեւարքի վերջին վարկեանները կ'ապրէր: Բժիշկներ ի գուր կը ջանային ամոհել հիւանդին վիճակը: Այժմ օնշաուրքիւնը վարկեանը 25-20 Կն իջած եր 5-3ի: Վերջին քոյլ՝ բայց երկարածիզ արժանցում մը՝ եւ մահուան կապոյթը նկարուեցաւ դեմքին վրայ... ոչ մէկ ցնցում, դեմքին վրայ ցաւազին ոչ մէկ արտայայտութիւն. շիջաւ խաղաղ...: Ննջարանը վերածուեցաւ լացի սան... հեկեկանք, ու ողբ սնարին հով եւ դուրսը՝ դահլիճին մէջ: Մետրոպ Սբբազան լայնհառայ ինկաւ անօնջացած Սբբազանի վրայ. հազիւ կարելի եղաւ խաղաղեցնել զինք:

Մինչ ատդին Միաբանութիւնը գրեթէ խելակորոյս իջ վիճար կուլար, բժիշկներ անդին աշխատութեան սենեակը գումարուած կը խմբագրեն մահուան պատճառական վկայագիր՝ հետեւեալը.

This is to certify that we, the undersigned medical practitioners, have this evening at 6.30 p.m. examined His Beatitude, Archbishop Thorgom Kouchakian, Armenian Patriarch of Jerusalem, who had a stroke at 4.15 p. m. We found him in a state of unconsciousness with symptoms of extensive cerebral hemorrhage. He had been attended by his treating physician and Dr. Bauer immediately after he had the stroke.

His condition which was very grave from the beginning became progressively worse and he passed away in our presence at 7.17 p. m.

Dr. N. YAGLIAN Dr. J. KLEEBERG
Dr. J. HAJJAR Dr. BAUER
Dr. W. E. THOMPSON

(Թարգմանութ.) — Այսու կը վկայենք թէ, մենք, ստորագրեալ բժիշկներս, այս երեկոյ, ժամը 6.30 յ. մ. քննեցինք Նորին Ամենապատուութիւնը, Տ. Թորգոմ Ս. Արք. Գուշակեան, նրուստղէմի Հայոց Պատրիարքը, որ (կաթուածային) հարուած մը ունեցած է ժամը 4.15 յ. մ.: Գտանք զինք անգիտակից վիճակի մը մէջ՝ համատարած ուղեղային արիւնահոսութեան ախտանիշերով: (Կաթուածային) հարուածէն անմի-

ջապէս ետք ինձմուած է զինք դարձանող բժշկի և Տօքթ. Պատուէրի կողմէ:

Իր վիճակը որ շատ ծանր էր սկիզբէն, եղաւ հետզհետէ աւելի յոռի. հանգեաւ անմեր ներկայութեան, ժամը 7.17ին յ. մ.:

Տօք. Ն. ԵԱՂՆԱԵ Տօքթ. ձ. ԳԼԳԵՐԿ
Տօքթ. ձ. ՀԱՃԱՍԻ Տօքթ. ՊԱՌՆԷՐ
Տօքթ. Վ. Է. ԹՕՄՔՍԸ

ԱՆՄԻՋԱՆԱՆ ԿԱՐԿԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ս. Յակոբայ Մայր Տանարի մեծ զանգը ընդհատ ընդհատ գուծեց մահը Ս. Պատրիարքին. յոռովուրդի մեծագոյն մասը որ տակաւին յուր չունէր Մբբազանի սազանապալից վիճակէն, անակնկալի եկաւ ի յուր զանակի մահագոյժ զողանջին. եւ երբ վերահասու եղան դառն իրականութեան՝ ցնցուեցան խորագոյն ամենքը:

Լուսարարապէս Մբբազան եւ վարդապետ՝ հակառակ իրենց օրհանգիլի վիճակին՝ կը ձեռնարկէն անմիջական կարգադրութեանց, սեղուոյն վրայ իսկ կազմուած ցուցակի մը համաձայն, հեռագիրներ կը դրկուին Մայր Աթոռ եւ Սփիւռքի բոլոր Թեմերուն: Հեռաձայնով յուր կը հաղորդուի նաեւ Պաղեստինի Ռաթիոյ կայանին, որ նոյն իրիկունն իսկ կը ցուէր բօբը ամբողջ աշխարհին:

Ապա պատանգուելով Մբբազանի մարմինը, կը գետեղուէր ննջարանին կից փոքր սենեակը: «Հոգուոց» մը արժի խորեհէն, արցունքոտ համբոյրներ՝ իր պազան ճակչին եւ կը բամնուի Միաբանութիւնը զլիսիկոր: Դուրսը մահաուեցնչ, լուս գիշեր:

Կը փակուին Միաբանի իրենց խուցերուն մէջ հսկելու մինչեւ լոյս:

Լուրը զացած է նաեւ վարժարան. հո՛ն եւս — աւելի աղեկեզ — ողբ, լաց եւ արտասանք...

Յաջորդ օրը անցաւ սուգի ծանր ննուով ներքեւ: Նոյն օրը Ս. Գլխադրի մասեան մէջ կատարուած Ս. Պատարագի ընթացքին առաջին անգամ յիշատակուեցաւ իբրեւ ճանաչուցեալս պատրիարք Ս. Աթոռոյ: Ս. Պատարագէն ետք Հոգեմանգրութեան առաջին պատճառները կատարուեցաւ Նախագահութեամբ Տ. Մետրոպ Սբբազանին: Մահագոյ սպաղուեցաւ եւ զրկուեցաւ Պաղեստինի բոլոր պատկան պատճառատարներու, հիւպատոսներու եւ

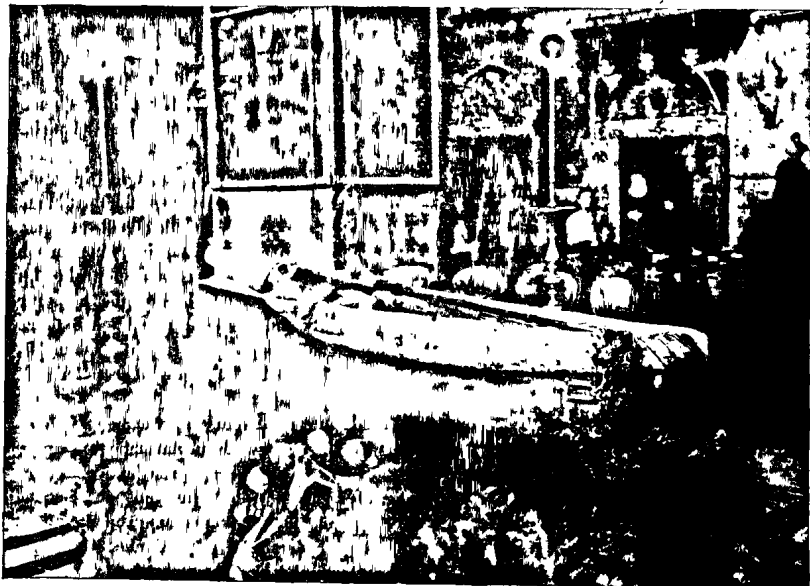
զանազան Հաստատութեանց եւ անձնաւորութեանց: Նոյն օր առաւօտ ցաւակցութեան եկաւ Սրուսազէմի Վեմմ. Կառավարիչը՝ Մր. Քիթ-Քոյ, որ փափաք յայտնեց տեսնել Մրբազանին անճշտացած մարմինը, որուն առջեւ ճնրադիր եւ յուզուած աղօթեց: Յաւակցական հեռագիրներ եւ նամակներ սկսան տեղալ ամեն կողմերէն:

ՆԵՆԴՆԵՄ ԳՈՆԱԿՐՈՒԹԻՒՆ

Շաբաթ երեկոյին, ժամերգութեան լու-

սով, խնկով եւ արականի երգեցողութեամբ Մրբազանին դագաղը — կրուած վեց վեղաբաւորներէ — փոխադրուեցաւ Սկեղեցի պատկառելի հանդիսաւորութեամբ: Ծամբու ընթացքին կարդացուեցան «Ճան կարգ»-ի հինգ հանգսեան աւետարանները:

Սկեղեցիի գաւթին մէջ եւ օջանակի տանիքներ՝ խոնուած կը սպասէր ժողովուրդի հոծ բազմութիւն մը շուրջ եւ յուզուած: Դագաղին երեսուրդ, ուր պառկած էր Մրբազանը իր ամբողջ պատկառանքով, խաղաղած եւ

Լուսասեցի Մրբազանը Դագաղի մէջ.

մին, ամբողջ Միաբանութիւնը բափօրով Պատրիարքարան ելաւ ուր կատարուեցաւ հանապարհի «ճան կարգ»: Նախապէս պատրաստուած ընկուզենի փառաւոր դագաղի մը մէջ դրուեցաւ Մրբազանի հանգչած մարմինը: Զգեստաւորուեցաւ հայրապետական հանդերձանով. վրան ձգուեցաւ ծալկանիւս շուրջաւ եւ Նիփորոն, գլխուն հայրապետական բագ եւ ձեռքը հովուական գաւազան: Այսպէս հայրապետական զգեստներով պայծառացած կարծես պատարագի կը պատրաստուէր... Լուցեալ մուտրով, աղօ-

սպիտակած դէմով՝ յուզեց ամենքը առ հաւատարակ: Ափսոսանք, արցունք եւ ցաւազին հիմնուեցաւ բոլոր օրերէր: Սկեղեցին արդէն զգեցած էր սուգի օրերու իր հանդերձանը. կրկնակ Աթոռները՝ Տեառնեղբօր եւ Պատրիարքի՝ սուգի խոզով զարթուած էին: Ասեանին մէջտեղը դրուած էր բարձր, սեւածածկ պատուանդան մը՝ որուն շուրջ բոլորը բարձրադիր աւսանակներ՝ սեւ երկեցերով ժայռախնեալ: Դագաղը զետեղուեցաւ պատուանդանին վրայ: Վերջին Աւետարանը կարդաց Մեսրոպ Մրբազան: Ժողովուրդը ար-

ցունքը աչեբուն մօտեցաւ իր վերջին համբոյրը գրեւծելու սիրեցեալ Հօսապետի առաւծ Աջին:

ՎԵՐՋԻՆ ԾԾՈՒՄ

Կիրակի առաւօտ կանուխ՝ չորս վարդապետներ, դագաղին շուրջ լուեկայն քաղցրին չորս Աւետարաններ, իսկ չորս Սարկաւակներ՝ ամբողջ Սաղմուտը: Ժամերգութիւնը կատարուեցաւ մեղմամայն եւ վեհագին: — Հանգստեան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մասոյց Գեր. Տ. Մեսրոպ Արեւիպակոպոս: Ս. Պատարագի ընթացքին, «Ողբոյն»-ին առաջ, դագաղը բեմ հանուեցաւ ուր Մեսրոպ Սրբաշան կատարեց վերջին օձման կարգը: Պատարագիչ Սրբազանը երբ Սուրբ Միւռոնով կ'օձեր Հանգուցեալին հակասք եւ աջ ձեռքը, կը խուզուեր սաստիկ, եւ բառերը կը խելոգուէին իր հեկեկանքներուն մէջ, եւ կը դառնար Սեղան ու կուլար վեսաբեկ: Ապա դագաղը վար առնուելով բեմին կը դուռեր Գաւիթ մէջեղը ուրկէ վախճանեալ Հայրապետք իր հրածեսի որդոյնը կուտար, այլոց բեռանով, Եկեղեցիին, Սուրբ Սեղանին, քահանայից դասուն ևս բառերով. «Ողբոյն քեզ Ս. Եկեղեցի, որդոյն քեզ Սեղան Սրբութեան, Ողբոյն Ձեզ դաս բահանայից, եւ ճանապարհորդեցից առ առաւիչն իմ»: Ապա ժողովուրդին դարձած՝ «Ողբոյն Ձեզ մանկունք Եկեղեցւոյ, որդոյն Ձեզ ամօրէն ժողովրդականք, եւ ճանապարհորդեցից առ Քրիստոս, յոյսն ամենեցուն»: Ապա աւեմուն աղօթքը կը խնդրէր իրեն համար եւ իր խաղալուքիւնը կուտար անոնց, «Աղօթա արարեմ վասն իմ, հարկ իմ, եղբարք եւ ողբիք... եւ խաղալուքիւն Տեառն եւրիցի ընդ ձեզ յաւիտեանց յաւիտեանս»:

Հուսկ ապա խոր լուսեան մէջ բեմ բարձրացաւ Տ. Եղիշէ Վրդ., անբանիկը՝ Սրբազանի 16 սպիմական ձեռնասուն վարդապետներին, եւ խօսեցաւ հետեւեալ Դամբանականքը:

Քարոզի ընթացքին քանիցս ամբողջ ժողովուրդը պոռթկաց իր զգաւած արցունքները, եւ Եկեղեցին լեցուեցաւ լացի ու փղձկուով հմծիւններով: Յուզուած էր խորապես եւ ինք քարոզիչը. իր խօսքերը տեղ տեղ վերածուեցան լալազին եղիւրեղի...:

ԴԱՄԲԱՆԱԿԱՆ ՔԱՐՈՁԸ

«Անկաւ պատկն ի գլխոց մերաց, վա՛յ մեզ, վա՛յ մեզ»

Այսպէս կ'ողբար Երեմիան, Բաբելոնի գերութեան վերջը, Երուսաղէմի սուզը, երբ այլեւս չկային Հրէից իշխանները, ցեղին փառքն ու պատիւը կազմող մեծամեծները: Որքա՛ն կը պատշաճին բառերը մեր այս տխուր կացութեան, այս դազաղին առջեւ:

Սուգի մէջ է Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը, զի կ'իշխայ ու կը փշրուի այս դազաղին մէջ իր թանկագին պատկը: Սուգի մէջ է Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին, զի այս մահով կ'իշխայ ոսկէսիւնը իր փառքին: Վշտի մէջ է ազգը բովանդակ, զի ան կը կորսնցնէ յանձին Քորգոմ Սրբազանի իր ամենէն փառաւոր գաւակներէն մին:

Կեցած եմ դազաղիդ առջեւ, ու չեմ հաւատար աչքերուս, պատուական Հայր. ինչո՞ւ ինձի կը վրձնակի այս դժոխակ պարտականութիւնը. անոր համար արդեօք որ անդրանիկը եղայ ճոս ճոս մտքի եւ արտի գաւակներու հողին, որոնք այժմ անմխթար կը շրջապատեն դազաղը ուրիշ սիրելիներու հետ միասին, եւ կ'ողբան անփոխարինելի կորուստդ:

Ի՛նչպէս ողբամ զքեզ, սիրելի Հայր. բու կեանքդ պատմիմ. ատիկա պիտի նըշանակէր համրել արեան կաթիլները մեր վէրքերուն՝ քու մահովդ բացուած, եւ շիթերը մեր արցունքներուն՝ քու կակիծովդ քամուած: Մեծ մարդերու կեանքը իրենց ամենէն առաջ կը յորինէ գեղեցիկ էջերէն մին պատմութեան. մանր գայն աւելի կը պայծառացնէ գլուխ գործոց պատկերի մը նման, որմէ որքան հեռանանք, այնքան կը խորանայ եւ կը գեղեցկանայ:

Արմայ, Սեբաստիա, Եգիպտոս եւ Երուսաղէմ՝ քու լուսաւոր ու բեղուն կեանքիդ գործունէութեան հանգրուանները եղան, ուր առատօրէն հոսեցուցիր լոյսը մտքիդ եւ մեղրը հոգիիդ: Խոնարհագոյն աստիճաններէն մինչեւ բարձրագոյն գազաթիւնը նուիրական ասպարէզիդ, դուն եղար գերագոյն շահերու հասկացողութեան մարդը: — Իր բեղուն կեանքի առաջին վարագոյրը կը բացուի Արմաշի մէջ, ուր անկաւ

իբրև դաստիարակ և տեսուչ վարժարանի, թեև առ թեև պիտի հիւսէր իր երազին մեծ թէգանք՝ իր և ուրիշներու հոգիին մէջ քաղցր, լուրջ, և լուսամտի, անոր մէջ կ'ետրէր արդէն սպազայ մարդը իր զանգուածոց գեղեցկութեամբ: Սերաստիոյ և Եղիպտոսի մէջ իբրև անծնողի հովիւ, դաստիարակ և ղեկավար, անիկա իր շնորհներով և արդիւնքներով սիրելի և պատկառելի դէմք մը պիտի դառնար, առարկայ իրեններու և օտարներու ուշադրութեան և հիացումին: Հոս տեղը չէ իր արժէքներու և արդիւնքներու թըլուսմին, և անոնք չեն սպաւոր խօսքերով: հատորներ պէտք են ընդգրկելու համար իր մեծ ու գեղեցիկ կեանքը իր բազմաբեղուն երեսներուն վրայ:

Հնդկաստանի և Եւրոպայի իր առաքելութիւնները, որոնք մեծ ու գեղեցիկ արկածախնդրութիւններու և անծնագոհութիւններու հիւսուցիչ հերոսները կը յիշեցնեն, պիտի մնան անմեռ էջեր մեր տխուր տարեգրութեանց, և երակստագէտ սերունդներու հոգիին մէջ: Իսկ Ս. Աթոռը, զոր իր արժանիքով լեցուց, իր գործունէութեան վերջին ու ամենէն բեղուն դաշտը եղաւ, իրեն շնորհիւ պիտի բարգաւաճէր և յառաջանար իր կրօնական, կրթական և անտեսական երեսներուն վրայ:

Ազգին ու Եկեղեցիին զգացումը հաւատքի մը պէս հառապայթեց իր ներսը, անով մտածեց ու գործեց: Անհուն եղաւ իր տառապանքը մեր ժողովուրդին սպառնացող մղձականքին դէմ, և հայրական յուզումով մտտեցաւ միշտ անոնց վէրքերուն և պէտքերուն: Իբրև հայր և հայրենասէր՝ իրիմեան մը կ'ապրէր իր մէջ, իբրև մարդ՝ Վարժապետեանի մը քաղցրութիւնը կը ծորէր իր անծէն, և իբրև հոգեւորական Դուրեանի մը լրջութիւնն ու հմայքը ունէր: անիկա սքանչելիօրէն ներդաշնակեց իր վրայ այս արժէքները, և եղաւ անոնց նման պաշտելի և մեծ: Այս դազադին մէջ կը հանգչի մեր օրերու մեծագոյն եկեղեցականը. բարձրաժէք, և ինքզինքը մոռցող իր նուիրական սապարէլի մէջ, ինչպէս կը մոռնայ ինքզինք սուրհանդակը, իր պաշտօնին մէջ:

Կը գտնուինք դազադին առջև մէկու մը, որուն շրթներուն վրայ Աստուծոյ խօսքը իր վսեմ լրջութեամբ արտայայտուեցաւ, ըլլալով հոգեբարութիւնը Աստուծոյ սիրոյն,

և իր ժողովուրդի ցաւերուն և փառքերուն: Եւ սակայն խօսքը այն ատեն միայն կենդանի է և տաք՝ երբ հոգիի մը կրակներէն կը տաքնայ: Հանգուցեալը ոչ միայն հոգեւոր, այլ նաեւ հոգիի մարդը եղաւ: Բոլոր անոնք որ զինք լսելու բախտը ունեցան, երբեք պիտի չմոռնան խորունկ ու քաղցր արծազանգները իր թաւ և օրօրուն ծայրին: Ու այդ խօսքը քառասուն տարիներ շարունակ իր հոգիին խռովքներն ու յոյզերը պատմեց: Այդ խօսքը երբեմն աղօթք եղաւ, Չարխափանի կամարներուն ներքեւ, եղաւ երբեմն ներքող՝ հայ ցեղի և հոգիի արժէքներուն, Սերաստիոյ Ս. Նշանի տաճարին մէջ, մեր պատմութեան յուշերով գեղուն. և եղաւ լաց ու բողոք մեր թըլուսուածութիւններուն դիմաց, եղաւ առաքելական պատգամ երբ լուսեցաւ Սիրնի բարձունքէն: Ա՜հ, իր խօսքը, ծանր, խորունկ ու բարախուն իր խօսքը, այլևս պիտի չմնչէ յաւէտ այս կամարներուն ներքեւ և մեր հոգիներուն մէջ:

Իրմով կը մեռնի մեր օրերու մեծագոյն ուսուցիչը, հոգիներուն մէջ ահօս շինող և դիմագիծ կերտող ուսուցիչը: Իր մեծանուն նախորդին պէս, ան կոչումով դաստիարակ էր, նոյն ծծունհասութեամբ և լրջութեամբ: Կը հաստատար կրթութեան, կը հաւատար դպրոցի փրկարար դերին, և այն բոլոր վայրերուն մէջ ուր պաշտօնավարած է, հովանաւոր ու հայրը եղած է դպրոցներու: Եւ այս անոր համար վասնզի կը հաւատար կրթութեան հրաշքին, կը հաւատար ազգային գոյութեան տեսականացման մէջ ուսման և դպրոցի անգերազանցելի դերին: Այս հոգին զինք կանխող սերունդէն կու գար. իր նախորդն ու երջանկայիշատակ ուսուցիչը կրկառուն ներկայացուցին էր այդ շարժումին, այդ ոգիին: Կը զգար թէ եկեղեցականին ղեքը ուսուցանել է գերազանցապէս, անոր համար իր պատրիարքական աթոռին կից զետեղեց ուսուցիչի աթոռը: Ա՜հ, իր գուրգուրանքը դպրոցի նկատմամբ, իր աշակերտներու նկատմամբ պաշտում կը հասնէր, բոլոր անոնք որոնք իր շունչին տակ սնան երեքք պիտի չմոռնան զինք: Անիկա իր այս հանգամանքով Դուրեանը իր մէջ կրկնեց վերջ, կ'երթար կը միանար մեր պատմութեան մեծ երախտաւորեալներուն, Ս. Սահակի և Ս. Մեսրոպի,

որոնք իրենց շրջանի եւ բովանդակ ցեղի մեծագոյն ուսուցիչները եղան եւ կը մնան տակաւին: Այս դազաղի մէջ կը լռէ յաւէտ մեր կրօնի եւ ցեղի մեծագոյն ուսուցիչը:

Այս դազաղին մէջ կը մեռնի մին մեր մեծագոյն գրագէտներէն: Գարոջական զբոսանդաններէ սկսեալ անկիւս գրած է այս ժողովուրդին համար, եւ կը մեռնի գրիչը ձեռքին մէջ: Իր գրչին ելած գործերը, կը կազմեն հարստութիւնը մեր գրականութեան, լրացնելով կարեւոր պէտքը անոր: Անկիւս չեղաւ ցուրտ արուեստագէտը, որ կը գրէ միայն արուեստի սիրոյն, այլ մին այն բացառիկ գրագէտներէն, որոնք յանուն գաղափարի, յանուն ազգային արժէքներու գնահատման ի սպաս կը դնեն իրենց տաղանդը: Անկիւս համապարփակ գրագէտ մըն էր. իր գրչին ելած իւրաքանչիւր տողը ծանր ու բարձրաւոր բան մը ունէր հոգիէ մը եկած, եւ հոգիին խօսող:

Իր մէջ կ'ապրէր բանաստեղծ մը, եւ ինք մին եղաւ մեր լաւագոյն բանաստեղծ հոգիներէն: Բանաստեղծ էր իր մտածումին մէջ, բանաստեղծ՝ իր արտայայտութեան մէջ, եւ բանաստեղծ՝ իր կեանքի բոլոր հանգրուաններուն վրայ: Բանաստեղծութիւնը իր գրականութեան շաքարը կը կազմէր, եւ իր կեանքի լոյսը: Իր նամակներն անգամ օժուռ էին իր հոգիի այդ նպաստով, իր մտքի այդ գրաւիչ գեղեցկութեամբ. ատոր շնորհիւ էր որ իր խօսքն ու անձը կը դառնային ներգործող եւ հրապուրիչ: Այս դազաղին մէջ կը մեռնի մեր մտքի ու հոգիի մեծագոյն արուեստագէտներէն մին:

Այս բոլոր արժանիքներէն վերջ, ալ պէտք չի մնար խօսելու իր մէջ եղող մարդու մասին: Ըսածներս ճառագայիտներ էին այդ մեծութեան, իր մարդկային արժանիքներու վառարանին: Իրքեւ մարդ՝ հանգուցեալը իր խոհուն եւ լուրջ կեցուածքով, իր հայրական ներողամտութեամբ, ալքառու միտաց միշտ, տպաւորեց ու սիրուեցաւ: Կարծիք չէր իր մերձատրուութեան մէջ ապրելու եւ զինք չաիրելու, անկիւս սիրելի էր նոյն իսկ իր թերութիւններով, վասնզի այս վերջիններն ալ իրենց մէջ բան մը ունէին մարդկային, գրաւիչ եւ անոյշ, եթէ կարելի է այդպէս ըսել: Անկիւս երազներու եւ տեսիրիք մարդը եղաւ եւ ջանաց զանոնք իրագործելու. իր կեանքի բոլոր հանգրուանները

եղան լեցուն եւ պատկառելի: Այս դազաղին մէջ կը մեռնի մեր ցեղին մեծագոյն գաւակներէն մին:

Ու այսպէս ամէն ինչ ձգած կը հեռանաս Սրբազան Հայր. ինչպէ՞ս կրնաս սրղմուիլ այդ դազաղին մէջ. վեր առ գլուխը եւ տե՛ս աթոռդ սեւերու մէջ, տե՛ս, Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը կակիծի եւ սուգի մէջ, տես սրտի եւ մտքի գաւակներդ արցունքի եւ յուսահատութեան մէջ. տե՛ս, դազաղիդ շուրջ բոլորուած ժողովուրդը որ հովիւը գարնուած հօտին պէս շուարած՝ իզուր կ'ողբայ գրեզ:

Վերցուր գլուխդ եւ տես զանոնք, քու կրտսեր սիրասուն սարկաւազ գաւակներդ, որ պիտի օժէիր եւ նուիրէիր այս սուրբ սեղանին եւ Հայաստանեայց Եկեղեցոյ: Ա՛հ, ինչ տխուր է տեսնել երազին ծիրը խորտակուած հոգիներու մէջ, եւ մշակը ինկած իր կիսահերկ անդաստանին վրայ:

Ինչո՞ւ այսքան շուտ լքեցիր զմեզ, արդեօք վիրաւորեցի՞ք քու բարի հոգին, քու ներողամիտ եւ մեծ հոգին:

Վստահ եմ թէ մեծ ուսուցիչը երբ քեզ դիմաւորէ անդնականի սեմին վրայ, անականկալի եկած մեզմէ աւելի, պիտի հարցնէ, որո՞ւ թողուցիր իմ եւ քու աշակերտներդ, ինչո՞ւ որք ձեզցիր զանոնք այսքան վաղահաս:

Ա՛հ, բայց դուն ամէն բան լքած կը հեռանաս յաւիտենականութեան տանող նաւուդ վրայ. կը պաղատիմ քեզի բոլոր հոգիի եւ սրտի հարազատներուդ կողմէ, որ չբեւս բնաւ զմեզ, մահէն ալ վերջ, մահէն ալ վեր:

Երթաս բարեա՛ւ Սրբազան Հայր, մենք մտածուիլդ եւ հոգիիդ գաւակներդ ծունկի յիշատակիդ առջեւ՝ պիտի քայլնք քու ճամբայէդ, եւ պիտի մարմաւորենք քու լուսաւոր իտէլաներդ այս եկեղեցիին եւ ժողովուրդին համար, ինչպէս դուն ըրիր քու մեծ ուսուցիչիդ համար:

Եւ այժմ կեցած ժամանակին ետեւ սրբուած ու պարզուած հոգիով, օրհնէ զմեզ, քու հայրական ու բարի հոգիով:

Արցունք եւ խունկ յիշատակիդ եւ Սուրբ Հոգւոյ մխիթարութիւն քու մահովդ սգաւորուողներուն:

Խաղաղութի՛ւն հոգիիդ, պատուական եւ անմոռանալի հայր:

Դամբանականեն վերջ Սարկաւազը ձայնեց «Ողջոյն թուր միմեանց ի համբոյր սրբութեան» եւ բոլոր Միաբանները միտ մի մտեցան եւ ինչպիսիք իրենց սիրեցեալ Պետին անեղացած մարմնին վրայ իրենց վերջին համբոյրը դրուեցին անոր դալկացած նակսին ու աշին: Երբ կը բարձրանային՝ արցունքը կը շողար ամենուն աչեքուն մէջ: Դագաղը կրկին փոխադրուեցաւ իր պատանդանին վրայ ուր այս անգամ սգաւոր ժողովուրդը մտեցաւ հրածեփ ողջոյնը առնելու իր Հոսապետէն:

Երբ բարձրասիճան հրաւիրեացնեալ, ժողովուրդը խոնուած էր Վերնասուն եւ դուրսը՝ գաւիթին մէջ: Անկողացի զինուորներ եւ հայ սկաւուսներ կը հսկէին կարգ ու կանոնի պահպանման: Հոգեւորական ներկայացուցիչներէն ոմանք դաս անցած էին, իսկ այլք հանդիսապետ Սրբազանի ետեւ տեղ բռնած էին: Կառավարական պատեօնասարներ գրաւած էին Ասեանին աջ կողմը, հիւպատոսներ՝ ձախ կողմը. դպիրներ եւ Սարկաւագներ սեւազգեստ շարուած էին Դասին մէջ բեմին առջեւ: Վարդապետք շուրջառ առած՝ ա-

Տեսարան մը յուզարկաւորութեան քափօրէն.

Թ Ա Ղ Մ Ա Ն Կ Ա Ր Գ

Ժամը 11ին սկսաւ Քաղման Կարգը, հանդիսապետութեամբ Տ. Մերազ Սրբազանին: Այս պատեմունքին մասնաւոր հրաւերով ներկայ էին բոլոր հոգեւոր պետերու եւ սկեղեցիներու ներկայացուցիչները, կառավարական բարձրասիճան պատեօնասարներ, հիւպատոսական մարմինը ամբողջութեամբ, դրամատանց եւ այլ հաստատութեանց սօրէններ: Սկեղեցին բացառաբար յախացուած

եան կազմած էին Դագաղին շուրջ զիսաւորութեամբ Լուսարարապետ Սրբազանի որ զգեստաւորուած էր Ծպիսկագոսական մուրգոյն զգեստներով: Չորս վարդապետներ քանոնայական կիսազգեստով, սաղաւարտ ի գլուխ արձանացած էին պատանդանի չորս անկիւնները իբրեւ դագաղբարձներ: Ողջուած էր դագաղը ծաղկեպսակներով: Ամենուն ձեռքը խոտոր սպիտակ մոմեր տեսնելու պատեմունքով: Արարողութիւնը սկսաւ ծանր եւ դառն «Դասեա Տէր» սաղմոսերգութեամբ:

Պատճառները կատարուեցաւ զայսուրիշ վեհուրեամբ: Զոյգ բուրվաւներու դառն եւ լեւեղը, խունկի բալայ բալայ դէպի վեր բարձրանալը, աղօթքի մոմունջները եւ հանգստեան շարականներու հողեզմայլ մեղեդին կը կազմէին գեղեցիկ ներդաճակուրթին մը որ կը զգաւորէ բոլոր ներկաները: Հանգստեան աղօթք մը կարգաց նստելու մտնաց պատրաստութեան ներկայացուցիչ Յ. Վասիլիոս Արեւիպիկոսոս: Պատճառները աւարտուիմք բոլոր հրաւիրեալները մօտեցան եւ իրենց յատկացութիւնները յայնցեցին հունդիսապետ Մրբազանին:

ՅՈՒՂԱՐԿԱՆՈՐՈՒԹԻՒՆ

Ապա կազմուեցաւ յուղարկաւորութեան քափօրը, առաջնորդելու Մրբազանին մարմինը իր վերջին կայրը: — Առջեւէն կը բալիք ամենագորի զրկվասաններու շարանը; առոճ իրենց «առանցեալ համարտի գարկերով կ'առաջնորդէին քափօրը: Անոնց կը հետեւէին բաղախ երկու սկաւտակաւ հայ խումբերը, որոնց ետեւէն կուգային ծաղիկապակ կողմները. ապա ժառ. Վարժարանի աւակներէն երգեցիկ դասը, իսկ քափօրին վերջին մասը կը լրացնէր վարդապետներու վեհաժողով շարանը, որոնց մէջեղ 'Դազարը' կրուած չորս զղեսաւորեալ վարդապետներէ եւ վեց շաղկաւոր աշխարհակներէ: Ամենէն վերջ կուգար ինք քափօրապետ Մրբազանը որուն հովան կը բալիք իբրեւ սզակիր Տ. Մկրտիչ Մրբազան եւ ծուսազգովի Վսեմ. Կառավարիչը՝ Մր. Ի. Գիթ-Բօշ. իսկ եկեղեցական ու աշխարհական միւս հրաւիրեալները կը հետեւէին քափօրին իբրեւ յուղարկաւոր: Խունց բազմութիւն մը լեցուցած էր նաբուն երկու կողմերը, շրջակայ ջանիները եւ պատերու վերայ: Մրբեմն երբեմն անձրեւ կը մաղուէ որ քրքրէ կարկուտի կը վերածուէր. երկինքն ալ կարծես իր մասնակցութիւնը կը բերէր ծափածաւալ սա բազմութեան արցունքին: Հազիւ կարելի եղաւ եկեղեցույ զարթիմ մէջ ու վանքի Աւագ դրան առջեւ կարգալ հանգիտի երկու Անտարանները լոկ: «Բազմութեամբ վեհալուծից» շարականի երգեցողութեամբ 'Դազարը' առաջնորդուեցաւ Ս. Փրկչի նկեղեցին, որուն զարթիմ մէջ է պատրաստութեան դաբարանները:

ԹԱՂՈՒՄ

Լուսանդի Մրբազանին գերեզմանը փորուած էր պատրաստութեան դաբարանները պարունակող երկու կամարակապին հիւսիսային ծայրը, եկեղեցիի մուտքին մօտ, որ նախապէս անեակ էր եւ բացուած՝ այս նպատակով: Իր գերեզմանէն դէպի հարաւ կը գտնուէին անմիջական կարգով, Յարութիւն, Սայի եւ 'Դուրեան պատրաստութեան դաբարանները. եկեղեցիէն ներս առնուեցան բարձրաստիճան յուղարկաւորներ միայն. փակուեցաւ դուռը եւ կատարուեցաւ գերեզմանի կարգը: Վսեմ. Կառավարիչը հող առաւ իր փինք մէջ, զոր օրհնեց Մեսոպ Մրբազան, եւ ցանեց ներքեցեալի դազարին վրայ եւ նետեց փոսին մէջ: Կափուցուեցաւ դազարին կափարիչը, յախտեալապէս զրկելով զմեզ սիրեցեալ Մրբազանի տեսութենէն, եւ դազարը գերեզման իջեցուցին ծանրօրէն: Առաջին անգամ էր որ պատրաստ մը դազարով կը բաղուէր: Յամբն ապերը վերջին 'շիքերը ցողեցին գերեզմանին վրայ, եւ հողը իջաւ լրագաղին վրայ...: Գերեզմանի կնկման արարողութեան աւարտուիմք՝ Մեսոպ Մրբազան քանի մը հակիւրեմ խօսեալով իր եւ Միաբանութեան շնորհակալութիւնը յայնցեց Վսեմ. Կառավարիչ Մր. Գիթ-Բօշին, որ մինչեւ վերջ իր ներկայութեամբ պատուած էր Հանգուցեալ Մրբազանին յիշատակը: Կեսօրը անցած էր արդէն երբ վերջացաւ ծիսուր այս արարողութիւնը:

ՎԵՐԱԿԱՐԵՂ

Ամբողջ Միաբանութիւնը զլիկար եւ տրտու զարձաւ վանք, բարձրացաւ պատրաստութեան, որ պարզուած իր Բնակիչին՝ ամայացած էր կարծես. հաս եւս Պատրաստութեան Փոխանորդ Տ. Մկրտիչ Մրբազան «Հոգուց» մը բնու, իսկ Լուսարարապետ Մրբազան անկնուս Ս. Հոգիի ստիպանքը մաղթեց եւ անկն ոք առանձնացաւ իր խուրը: 'Նոյն եւ յարող երկու օրերուն՝ երեկոյեան ժամերգութեանց աւարտուիմք՝ հոգեհանգիտ կատարուեցաւ Մրբազանին համար Մայր Տաճարին մէջ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆ ՊԱՇՏՅՈՒՆՆԵՐԿԱՅ ԵՂՈՂՆԵՐ

ՀՈԳԵԻՈՐ ՊԵՏԵՐ ԵՒ ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐ

Յունաց Պատրիարքարանին ներկայացուցիչը Տ. Վասիլիոս Արքեպիսկոպոս.

Հատինաց Պատրիարքական փոխանորդը. Պապական Նուիրակի ներկայացուցիչը. Ֆրանչիսկեանց Կիւսգոռը իր հետևորդներով.

Անկլիքան Եպս. ի ներկայացուցիչը (Եպիսկոպոսը բացակայ էր).

Ռուսաց մեծաւորին փոխանորդը.

Ղպտոց Եպս. ի փոխանորդը իր հետևորդներով.

Ասորոց մեծաւորը իր հետևորդներով. Հապէշաց մեծաւորը իրեններով.

Յոյն և Ասորի կաթողիկոսներու մեծաւորները.

Մարոնիտներու փոխանորդը.

Տորմիսինի վանքին Տեսուչը.

Տոմիսիկեան միաբանութեան մեծաւորը, Հայ կաթողիկոսներու մեծաւորին ներկայացուցիչը:

2. Պրնուա (Տոմիսիկեան՝ որ Սբբազանէն Գրաբարի դաս կ'աւանդէր).

Կանոնիկոս Պրիմէն.

Գերման պրորոսթորը.

Հրեայ Սախամապետի ներկայացուցիչը.

ԱՌՈՒՎԱՐԱՆԿԱՆ ՊԱՇՏՅՈՒՆԱՍԻՆՆԵՐ

Պաղեստինի Բարձր Գոմիսէրի կողմէ իբրև ներկայացուցիչ կ'կած էր իր անձնական թիկնապահը՝ Մր. Հ. Գ. Պրուս.

Մր. Վ. Տ. Պաթըրլի՝ Պետական աւագ քարտուղար.

Մր. Է. Բիթ-Բօլ՝ կառավարիչ Երուսաղէմի նահանգին.

Լէ. ձէնըրը Բ. Հ. Հայնիսիկ Ընդհ. Հըրամանատար Պաղեստինի զինուորական ոյժերուն.

Մէհըր ձէնըրը Բ. Ն. Օ'Գոննըր՝ Ընդհ. փոխ-Հըրամանատար Պաղեստինի զօրաբաժնին.

Պրիկէյտ Մէհըր՝ Հըրամանատար Երուսաղէմի զօրաբաժնին.

Մր. Հ. Հ. Թըրքթէտ՝ Աւագ Դատաւոր.

Մր. Վ. Ժ. Ֆիցհերլլտ՝ Ընդհանուր Դատախազ.

Մր. ձ. Ն. Սթէօպս՝ Թափուի Տնօրէն. Դատաւոր Օ. Բլոււնքէթ՝ նախնական դատարանի նախագահ.

Մր. Ուիլեամ ձ. ձօնսըն՝ Ելեւտից Տընօրէն.

Գնդ. Հերոն՝ Առողջապահական բաժնի Տնօրէն.

Մր. ձ. Հ. Ուեպսթըր՝ Թղթատարական Ընդհանուր Տնօրէն.

Մր. Ա. Սունարըս՝ Հանրային Ապահովութեան Ընդհանուր Հսկիչ.

Մր. Միլս՝ Գաղթականական եւ Վիճակագրական Գոմիսէրը:

Մր. Մկ. Կէկ՝ Նահանգային կառավարչի օգնական.

Մր. Վ. ձ. Ֆարրըլլ՝ Հանրային Կրթութեան Տեսուչ.

Մուսթաֆա էլ Սալիտ՝ Երուսաղէմի Գաղաքապետ.

Մր. Գ. Վ. Գոզլէլ՝ Հանրային Շինարարութեանց Հսկիչ.

Մր. Մ. Թ. Տօ՝ Երկրագործական եւ Անտառագործական բաժիններու Տեսուչ.

Մր. Ռ. Վ. Համիլթըն՝ Տնօրէն Հնագիտական վարչութեան.

Գէրթըն Վ. Պրաուն՝ Տնօրէն Հանրօգուտ շինութեանց.

Մր. Մանթուրա՝ օգնական Երուսաղէմի կառավարչին.

Մր. Ֆրանչիս Սայեթթ՝ Գերագոյն Ատեանի դատաւոր.

Նիկոլաս Էֆ. Սապա՝ Բեթղեհէմի և Երէջովի շրջանային կառավարիչ.

Տոթթ. Սթուարթ՝ առողջապահական վարչութեան Տնօրէն.

Մէհըր Վէնրայթ՝ ոստիկանական պետ.

Մր. Է. Պալլարտ՝ փոխ կառավարիչ.

Մր. Բիսսելօլ՝ օգնական կառավարիչ.

Տոթթ. Գրիգորեան՝ կառավարական բընայուծարանի պետ:

Մր. Մարբուս՝ ընդհ. քարտուղար Երուսաղէմի նահանգին.

Մր. Թահի՝ կառավարիչ օգնական.

Հ Ի Ի Պ Ա Յ Ո Ս Ն Ե Ր

Հէր Ուալթըր Տօզլէ, ընդհ. հիւպատոս Գերմանիոյ:

Մ. Իվոյ Տէ ձիուլլի, ընդհ. հիւպատոս Եսպանիոյ:

Քօնդ Քուիթօ Մաձձօլիէ, ընդհ. հիւպատոս Իտալիոյ:

Մուքարրամ Նուրզատ, հիւպատոս Իրանի:

Մ. Մորտըլխայ Քոսթի, հիւպատոս Լաթվիոյ:

Մ. Վլիթոյտ Հիււանթի, ընդհ. հիւպատոս Լեհաստանի:

Մ. Վան Վրիւլանտ, ընդհ. հիւպատոս Լուիսիանայի:

Մ. Յրէտէրիխ Քիւպլէր, հիւպատոս Լոնճարիոյ:

Մ. Ժէզլու Ժ. Սանուրի, հիւպատոս Լոնտրոսի:

Մր. ձ. Ուոսովուրտ, ընդհ. հիւպատոս Միացեալ Նահանգներու:

Մ. Մ. Սաքէլլարիտէս, ընդհ. հիւպատոս Յունաստանի:

Մր. Տ. Ն. Թատրոս, հիւպատոս Նորվեգիոյ:

Մր. Հ. Լ. Լարոն, հիւպատոս Շուէտի:

Մր. Ժ. Մ. Քատլէք, ընդհ. հիւպատոս Չեխոսլովակիոյ:

Մ. Լուչիանոյ Սպանեօլոյ, հիւպատոս Պելճիքայի:

Մ. Մարքու Պէզա, ընդհ. հիւպատոս Ռումանիոյ:

Մ. Ռօտրիկէզ Ռամօն, հիւպատոս Սպանիոյ:

Մ. Ժուան տէ Լաս Պարսէնաս, հիւպատոս Սպանիոյ Ազդ. Կառավարութեան:

Մր. Ա. Մըլֆօրտ, հիւպատոս Տանիմարքայի:

Մր. Ամէտէ Ութրէյ, ընդհ. հիւպատոս Տրանսայի:

Թուրքիոյ, Իրազի և Եգիպտոսի Հիւպատոսները ցաւակցական զէր զրկած են:

Ներկայ էին նաև Երուսաղէմի բոլոր հայ երեսելիները, Միութիւններու և զանազան կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները:

Ե Ա Ղ Կ Ե Պ Ս Ա Կ Ն Ո Ի Ի Ր Ո Ղ Ն Ե Ր

Edward W. Blatchford.
Canon Bridjman.
St. George's Church.
Moustafa el Khalid, Mayor of Jerusalem.
Le Bouvier Regional, Manager Ottoman Bank.
The Corner House.
Friedrich Fast and Hermann Fast.
M. Said Pharmacy.
Միաբանութեան կողմէ .

«Վշտակի Միաբանութիւն» վերստանութեամբ չորս պահներ .
Ընծայարանի Սարկաւազաց կողմէ .
«Մեր աննկարելի Հօր, անյոխարհիկ ռուսացիի և ստասիպարիւն» Ժառ. Սանբուր կողմէ .

«Աննկարելի Հօր և մեծ վարդապետի» Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարան .
Եաֆայի Հայ դպրոց .
Հայֆայի Հայ դպրոց .
Տեղական խորհուրդ Հայոց Ամմանի .
Հ. Բ. Ը. Միութիւն .
Տոքթ. Վ. Գալպեան .
Տիար Լեւոն Գէորգեան .

«Յորիկ ցաւակցութեամբ» Տիար Կ. Քասախեան .
Երուսաղէմի Հայոց Բարեօր. Միութիւն .
14-րդ Մասիս Խումբ (Հայ Սկսուսներ) .
Հ. Կ. «Միոն» Միութիւն .

Հ. Կարմիր Ուալ .
Հայկաշէն Կրթասիրաց Միութիւն (Եաֆա) .
Հ. Մ. Ը. Միութիւն .
Հայ Երաժշտական Միութիւն .
Հայ Երիտասարդաց Միութիւն .
Ձէյթունի Հայրենակցական Միութիւն .
Մարաշի Հայրենակցական Միութիւն .
Մալաթիոյ Կրթ. Ընկ. Երաժշտականակերպ .
Հայկական Միութիւն .
Եդեսիոյ Հայրենակցական Միութիւն .
Այնթապցիներու կողմէ .

Հայրենակիցներէն . «Իրենց Մեծ Պատիարիկն» Հայ Լէզէնականներ .
Սանուհեաց Միութիւն .
Պաշտօնէութիւն Տպարանի .
Մէրկէր Մէրկէրեան և ընտանիք .
Սարգիս Պետրոսեան և ընտանիք .

Յ Ա Ի Ա Կ Յ Ա Կ Ա Ն Է Զ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

ԷՋՄԻԱՆԻՆ, 13 փետրուար

Ընդունեցէք մեր Գերագոյն Խորհուրդի և Միաբանութեան վտակցութիւնը զժուար փոխարինելի կորուստի առթիւ. միխթարանք Միաբանութեանը, աղլականներին: Աղլրանք Տէրոջ՝ պարգևել արժանաւոր յաջորդ:

Տնդակալ Գեորգ Արեւիկոսկապ

ՊէՏՐՈՒԹ, 11 փետր.

Խորապէս կ'ողբանք Պատրիարքի մանը. կը հայցենք աստուածային մխթարանք Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան. համերաշխութիւն Ս. Եկեղեցւոյ:

Սահակ Կարողիկապ

Կ. ՊՈԼԻՍ, 11 փետր.

Ի արտէ վշտակցութիւնք. կ'ողբանք մանը Նորին Ամենապատուութեան:

Մերուրդ Պատրիարք

ԵՌՆՔՐԶ (ՆԻԻ ԵՈՐՔ), 11 փետր.

Խոնարհած թորգոմ պատրիարքի յիշատակին առջև, վշտակից Ձեզ և Միաբանութեան:

Գարիգին Արեւիկոսկապ

ՊԱՂՏԱՏ, 11 փետր.

Իմ եղբայրակցիս անակնկալ մահուան առթիւ՝ կ'ողբամ եկեղեցիին ու Աղլրին անգործանելի կորուստը:

Ջաւէն Արեւիկոսկապ

ՊէՏՐՈՒԹ, 11 փետր.

Մեր խորունկ վշտակցութիւնները:

Կարօեան Արեւիկոսկապ

ԹԱՎՐԻՁ, 11 փետր.

Անուան վշտով ցաւակցում ենք Սրբապան Պատրիարքի մահուան. վարդապետցիին հանդիսարը հոգեհանգիստ. ուստիս հաղորդել էք:

Նահաւե Արեւիկոսկապ

ՍԹԷՏՔ, 11 փետր.

Խորապէս յուզուած կ'ողբանք մանը Ս. Պատրիարքին. անկեղծ վշտակցութիւններ:

Մազլըմեան Արեւիկոսկապ

ՊԱՂՏԱՏ, 11 փետր.

Ողբում ենք Հայց. եկեղեցւո մեծ կորուստի համար:

Ռուբէն Արեւիկոսկապ

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍ, 11 փետր.

Խորունկ վիշտ և ցաւակցութիւն:

Գարեգին Արեւիկոսկապ

ՀԱԼԷՊ, 11 փետր.

Կը խոնարհում մեծ շանգուցեալին առջև. հանցէք Ներկայացնել վշտակցութիւններս ամբողջ Միաբանութեան:

Արատապ Արեւիկոսկապ

ՄԱՆՁԷՍՍԻ, 13 փետր.

Կ'ողբանք անփոխարինելի կորուստը. անկեղծ վշտակցութիւններ:

Ինճեան Արեւիկոսկապ

ԴԱՄԱՍՍՈՍ, 12 փետր.

Կը մասնակցինք Ձեր վիշտին:

Սփրեմ Արեւիկոսկապ

ԳԱԼԻՐԻ, 11 փետր.

Պատրիարքին մանը կը համակէ զմեզ խոր վիշտով. կը մասնակցինք Ս. Աթոռոյ սուգին: Հեռագրեցէք յուզարկաւորութեան թուականը:

Մամբրէ Սպիսիկոպ

ՆԻԻ ԵՈՐՔ, 11 փետր.

Անուան վշտով իմացանք մեր սիրելի պատրիարքի զառնալէտ մանը. ընդունեցէք վիճակիս համայնը նրա վարչութեանը, հոգևորական զատու, և Աթոռը Ուխտից Միաբանիս ցաւակցութիւնները եկեղեցւոյ և աղլրիս անփոխարինելի կորուստի առթիւ:

Տնդապահ Մամբրէ Սպիսիկոպ

ՀՈՄՍ, 15 փետր.

Ձեզի, Հայոց Միաբանութեան, Եպիսկոպոսներուն կ'աղլրենք մեր շնորհ ցաւակցութիւնները Տ. Թորգոմ Պատրիարքի ցաւալի մահուան առթիւ. կ'աղլրենք իր հոգւոյն հանգրտեան համար: Իզնաթոս Արքայապետ Պատրիարք Անտիոքի

ԱՄՄԱՆ, 12 փետր.

Նորին Արքայական Բարձրութիւնը իմիր Ապատուան, հրաման ըրաւ ինձ յայտնել Ձեզի իր խորունկ ցաւը և մխթարութեան մաղթանքը Նորին Ամենապատուութիւն Պատրիարքի մահուան առթիւ:

Մեծ Գիւնացեալ Մանսէտէ Էլ-Անճի

ԳԱԼԻՐԻ, 13 փետր.

Անկեղծ վշտակցութիւններ Հանգուցեալ Պատրիարքի համար:

Testa Delegus Apostolique

ԳԱԼԻՐԻ, 13 փետր.

Նորին Ամենապատուութիւն Տ. Թորգոմ սիրեցեալ Պատրիարքի մանը մեծ կորուստ մըն է Ուղլափառ եկեղեցիի, և ես խորունկ վշտով կը մասնակցիմ Հայոց եկեղեցիի սուգին և կ'աղլրեմ Ամենակցիին խաղաղութիւն իր հոգւոյն:

Թէփալիցա Արեւիկոսկապ Սրտաղլովի Ուղլափառ Ալպի Եկեղեցիի

ԳԱԼԻՐԻ, 11 փետր.

Ամենախորունկ վշտակցութիւն:

Fellowship of Unity, Egypt

ԱՂԷՔՍԱՆԴՐՈՍ, 13 փետր.

Կը յայտնեմ իմ խորունկ և անկեղծ վիշտս Նորին Ամենապատուութեան Պատրիարքի մահուան առթիւ:

Պատան

ԵՐՈՒՍԱԼԷՄ, 12 փետր.

Ընդունեցէք մեր ցաւակցութիւնները և իմ Համայնքիս. կը ցաւեմ որ անկարող եղալ Ներկայ գտնուելու թաղման արարողութեան. տկարութեան պատճառով:

Մարտուրա ՄՐՍՄԷՅԼ, 11 փետր.

Կը մասնակցինք Ձեր անուան վիշտին:

Ջլօն Վարդապետ

ՀՕՍԱՆՃԷԼԷՍ, 15 փետր.

Ցնցուած եմ մեր սիրելի Պատրիարքին մահուամբը. հանցեց ընդունիլ սրտաղբաց վշտակցութիւններս:

Պեղում, 13 փետր.

Մեր խորին ցաւը պատրիարքի մահուան առթիւ: Ծախլամեան

ՓԱՐԻՍ, 11 փետր.

Մեր յայտ խորին ցաւակցութիւնները. ի սրտէ վշտակցութիւններ. կ'աղօթենք Ս. Աթոռոյ բարգաւաճման համար. հեռաբցեց յուզարկաւորութեան թուակները: Տիրան Վարդապետ ԲՐՈՒՅԷԼԷՍ, 11 փետր.

Սրտի անհուն վիշտով լսեցինք Թորգոմ Պատրիարքի մահուան լուրը. Սուրբ Հոգւոյն մխիթարութիւն կը հայցենք Միաբանութեան բոլոր անդամներուն: Սրան Վարդապետ Հազարաճուրիւն

ԻՐԱՅԻՆ, 12 փետր.

Ճշեռուոր Արևելքի Հայութիւնը կը ցաւակցի սուրբով մեծ, աւսպանելի կորուստը: Ասողիկ Վարդապետ ՆԻՎՈՒՍԻԱ, 11 փետր.

Կ'ողբանք մահը Թորգոմ Պատրիարքի. խորունկ ցաւակցութիւններ կ'աղօթի Հայ գաղութի կողմէ: Հայր Պարոյր ՕՒԼԻՅՏ - ԳԱԼԻՃ., 13 փետր.

Պ. Պատրիարքի մահը մեծ կորուստ մըն է մեր նուիրպետութեան և ազգին. խորունկ ցաւակցութիւններ: Վարդան Վարդապետ Գառապահան ՆԻԻ ԵՈՐՔ, 28 փետր.

Ամերիկայի Հայ Եկեղեցւոյ Թեմական Ժողովը կ'ողբայ խորունկ վշտով անծամանակ մահը Ամեն. Տ. Թորգոմ Արք. Գուշաբանի, Երուսաղէմի Պատրիարքի. և կը խոնարհի խորին յարգանքով և մեծարանքով իր յիշատակին առջև: Հրահանգ տրուեցաւ Ամերիկայի քառասուն եկեղեցիներու պաշտման Մարմիններուն և Հոգաբարձութեան որ, հոգեհանգստեան պատարագ մատուցանեն ի յարգանս մեր Ամեն. Ս. Պատրիարքի. Թող Տէրը յաւիտենական հանգիստ շնորհէ իրեն: Ա. Փափազեան

Ի դիմաց Ամերիկայի Առաջնորդարանին

ԼՈՏՏՈՆ, 11 փետր.

Խորին վիշտով սրտազին ցաւակցութիւն Միաբանութեան Սրբազան Պատրիարքի կորուստին: ՄԻԿՈՒՃԱՆ ԳԽԱԽԱՆՅԱՅ

ՅԻԷՋՆՈ, 20 փետր.

Մեր եկեղեցին կը բաժնէ Ձեր սուրբ Պատրիարքի մահուան առթիւ:

Պաակ Գահուսայ Սարգիսեան Ս. Երարգաբիւն Եկեղեցի Հայոց, Յրէզնօ. ԱՄՄԱՆ, 11 փետր.

Ի որպէս զգածուած ենք և մեծ վիշտ կրեցինք Ս. Պատրիարքի մահուան համար. կը ներկայացնենք մեր ցաւակցութիւնները անփոխարինելի կորուստին համար: Յակոբ Գիշ. Մափեան Ի. Տիղակեան Խաչուար Ամմանի

ՓԱՐԻՍ, 11 փետր.

Խորապէս զգածուած իմ բարեկամիս Թորգոմ Պատրիարքի մահուամբ, Ձեզի՛ ինչպէս նաև Ձեր Միաբանութեան, կը յայտնուի ամենախոր ցաւակցութիւնս: (Գալուս) Կիւլպէնկեան

ԿԱԼԿԱԹԱ, 13 փետր.

Անկեղծ ցաւակցութիւն: Պեթրոս Երէս

ԼԷԼՈՒԱՆ - ԵԳԻՊՏՈՍ, 12 փետր.

Կը բաժնենք անսպասելի սուրբ: Ասլան (Մարտիկեան)

ԳԱԼԻԻԷ, 11 փետր.

Սրտազին ցաւակցութիւններս վշտակից Միաբանութեանը բաղձալատտակ Պատրիարքի անշարժանելի կորուստին առթիւ: Հաննիկ Չազըր

ԱԹԷՆՔ, 17 փետր.

Ի որպէս կ'ըզանք Նորին Ամենապատուութեան Թորգոմ Պատրիարքի կորուստը: Տիլիկ Վերդիսէ Գէլօլեան

ՓՈՐԻՁ, 11 փետր.

Սանժոկած ենք մահուամբ Թորգոմ Պատրիարքի. Հայ Եկեղեցւոյ փոսքին. մեծ բարեկամին Բարեգործականի, որուն բովանդակ վարչութիւնն ու անդամները Միաբան Ձեզ կը ներկայացնեն իրենց խորազգած ցաւակցութիւնը: Նախագահ Նուզար - Մարչեղեան

ԳԱԼԻԻԷ, 11 փետր.

Հայ. Բ. Ը. Մ. Դահիբիէի Կեդրոնական Վարչութիւնը կը յայտնէ իր խորունկ վիշտ Թորգոմ Պատրիարքի անդամանելի կորուստին համար. ընդունեցէք մեր զգածուած ցաւակցութիւնը և վշտակից զգացումները:

ՆԻԻ ԵՈՐՔ, 11 փետր.

Ցնցուած ենք Թորգոմ Պատրիարքի տխուր լուրէն. իմաստուն առաջնորդի և գիտնականի մահը անզարմանելի կորուստ մըն է Հայ Եկեղեցւոյ. անկեղծ վշտակցութիւն: Բ. Ը. Միլոբից Նախագահ Գարակոզեան

ՅԻԷՋՆՈ, 13 փետր.

Ընդունեցէք մեր խորին վշտակցութիւնը Թորգոմ Պատրիարքի մահուան առթիւ: Հայիկ Բարեկ. Ընդի. Միլոբ. Գալիճոնիդ Երշմի Վարչութեան Անճապակ Ա. Եարեհիման

ԳԱԼԻԻԷ - ԼԷԼԻՈՒԱՆ, 12 փետր.

Անցած ենք զգածուած Նորին Ամենապատուութեան Պատրիարքի յանկարծական մահուան տըխուր լուրէն, մեզի համար անկարելի ըլլալով ներկայ ըլլալ յուզարկաւորութեան արտաբերութեան, կը ներկայացնենք մեր վերջին և յարգալից մեծարանքները իր զազալին առջև և կը հայցենք Աստուածային մխիթարութիւն բովանդակ Ազգին, և Ս. Աթոռոյ Միաբանութեան, այս անշարժանելի կորուստին առթիւ: Յակոբ Յակոբեան ընթանիլ

ՓԱՐԻՁ, 14 փետր.

Անմահ Պատրիարքին մահը սուղի կը մասնէ եկեղեցին ու Ազգը. անսահման կորուստ, որ հո-

գեկան է բարսյական հեկայ ուժ մը կը խլէ մեզ-
մէ: Կը խոնարհիմ իր անհեռին առջև, և կը մաս-
նակցի Ձեր վշտին: (Ցիլրոմ) Կամամարական

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՍ - ԻԱՄԼԷ - ՊԱՐՈՍ, 12 փետր.

Ձեզի հետ կ'ողբանք մեր յոյժ սիրեցեալ Պա-
տրիարքը և պատելի բարեկամը, որուն մեկ-
նունը անդամանելի բաց զը կը թողու: Կը
խնդրենք Ամենապապէն որ զորացնէ Ձեզ, և իր
Աստուածային մխիթարութիւնը ծառայէ Միա-
բանութեան վրայ: **Քալարեան**

ԳԱՀԱՆ, 12 փետր.

Յուզարկաւորութեան ներկայութիւնս անկա-
րելի խորունկ վիշտս ցաւակցութեամբ: **Թորոս**

ԼՈՏՏՈՆ, 11 փետր.

Իորպէս զգածուած Թորգոմ Պատրիարքի
յանկաթական մահուամբ, կը յայտնենք մեր ա-
մենախորին վշտակցութիւնը:

Էջմիածնի Արքայեան Հիմնադրամի
Վարչութիւն

ՍՊԱՀԱՆ, 14 փետր.

Պատրիարքի մահուն առթիւ խորապէս ցա-
ւակցում ենք:

Ամենափրկիչն Միարեանիւն
Երանկան Խորհուրդ

ՊԱՏԱՎԻՍ, 4 Մարտ

Հանցեք ընդունիլ մեր սրտանց վշտակցու-
թիւնները Տ. Թորգոմ Պատրիարքի մահուն առ-
թիւ: Հոլանտական Հնդկաստանի Հայ գաղութ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՍ, 11 փետր.

Սրբազան Պատրիարքի անդամանելի կորուս-
տը խորապէս յուզեց Ալէքսանդրիայ Հայութիւ-
նը. սրտաղին ցաւակցութիւն Միաբանութեան:

Քաղաքական Ժողով

ԱՂԵՔՍԱՆՏՏՐԻՍ, 11 փետր.

Զգածուած վշտակցութիւններ:

Ի դիմաց Ազգ. Ժողովի
Զուգանեան

ՇԱՆԿԱՅ, 13 փետր.

Թորգոմ Պատրիարքի մահուն զոյժը սար-
սափելի ցեցում պատճառեց մեր համայնքին,
ուստի կը փափաքինք երեսալէմի մեր եկեղե-
ցւոյ անդամներուն հաղորդել մեր խոր և վշտա-
զին զգացումները՝ մեր աղօթքներուն հետ:

Հայկ Աստուծուհեան

Ասեմապէ շայ Բարեպիտկան Միութեան

ԼՈՏՏՈՆ, 13 փետր.

Իորպէս կ'ողբանք յանկաթահաս մահը Ն.
Ամենապատուութեան Տ. Թորգոմ Պատրիարքի.
Կը մատուցանենք Ս. Յակոբանց Պատկաւելի
Միաբանութեան մեր ամենախորունկ ցաւակցու-
թիւնը ազգային այս մեծ կորուստին առթիւ:

Հագարաճաւորիւն Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ

ՄԻԱՆ, 1 Մարտ

Իորպէս կը ցաւեիք մեր ամենաիրեցեալ
Պատրիարքի անփոխարինելի կորուստին համար.
Կը խոնարհինք մեծաբանքով իր հայրական յի-
շատակին առջև: **Բապիտայ Հայ Գաղութը**

ՊՐԻԻՔՍԻԼ, 15 փետր.

Գեղեցիկի շայ գաղութը սխորոքն զգածուած
կը մասնակցի իր եկեղեցիի սուգին:

Նախագահ Մուռեանոն

ԻԱՐԹՈՒՄ, 13 փետր.

Սուտանի Հայ համայնքը խորապէս վշտակ-
ցելով Թորգոմ Գուշակեան Պատրիարքի մահուն,
կը մասնակցի անդամանելի կորուստին պատ-
ճառած ընդհանուր վշտին: Նախագահ Իզվիլիւսեան
ԱՏԻՍԱՊԱՊԱ, 12 փետր.

Եթովպոյ շայ համայնքն կը յայտնէ խորին
վշտակցութիւնը Հանգուցեալ Պատրիարքի մահ-
ուն առթիւ:

Նախագահ Գեորգով

ՆԻԻ ԵՈՐԲ, 15 փետր.

Անպատուած ցաւով իմացանք Թորգոմ Պատ-
րիարքի մահուն զոյժը. Միութիւնս կը մաս-
նակցի Ձեր խոր սուգին, որ սուղն է հանուր
Հայութեան. կ'ողբանք կորուստը սիրեցեալ Պա-
տրիարքին և մեր Սերաստոյ Նախկին Առաջ-
նորդին:

Կերմական Վարչութիւն Սեբաստացիներու
Հայրենակցական Միութեան

Ասեմապէ Ամպրոկեան

ԵԱՅԱ, 12 փետր.

Ամենապատիւ Թորգոմ Սրբազան Պատրիար-
քի անակնկալ մահուն առթիւ հանցեք ընդու-
նիլ ամենախորունկ ցաւակցութիւնն իս:

Աստուայի Հայրենակցական Միութիւն

ԵԱՅԱ, 12 փետր.

Ամենապատիւ Թորգոմ Սրբազան Պատրիարքի
անակնկալ մահուն, խորունկ կակիժով հա-
մակցեց մեր սրտը: Ձեզի հետ կը զգանք այս
անփոխարինելի կորուստը:

Հայ Բարեպոծական Միութիւն

ԵԱՅԱ, 12 փետր.

Ամենապատիւ Թորգոմ Սրբազան Պատրիար-
քին մահուն առթիւ բաժնեկի Միաբանութեանը
կակիժը՝ կ'ողբանք անփոխարինելի այս կորուս-
տը: **Պիպպրի Վարժարանի Հոգաբարձութիւն**

ՀԱՅՏԱ, 11 փետր.

Իորին վշտակցութիւն այն մեծ ցաւին, զոր
կը պատճառէ մեր սիրեցեալ Պատրիարքին ող-
բալի կորուստը: **Հուգարաճաւորիւն Դպրոցի**

ՄԱՐՍԷՅԻ, 11 փետր.

Կը յայտնենք մեր ամենախորին վիշտը Գու-
շակեան Պատրիարքի կորուստին առթիւ. կը մաս-
նակցինք սուգին որ հարուստեց շայ ազգը:
Թաղական Խորհուրդ Աստուայ-Մեծապ Նիկիեցւոյ
ԹԻԼԷԿԵԱՆ

ԵԱՅԱ, 12 փետր.

Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարքի մահ-
ուն զոյժը խորունկ ցաւով համակեց ամէնքս.
սրտանց կը մասնակցինք համազգային այս մեծ
սուգին: **Երեսասարգայ Միութիւն**

ՀԱՅՏԱ, 11 փետր.

Հայ Երեսասարգայ Միութիւնը կը յայտնէ
զգածուած վշտակցութիւնը ցաւով կորուստին
համար, զոր կը պատճառէ սիրեցեալ Պատրիար-
քի ողբալի մահը:

ԳԱՀԻՐԷ, 11 փետր.

Կ'ողբանք անփոխարինելի կորուստը Սրբազան Պատրիարքի: Հայկական Ընթերցարան

ԳԱՀԻՐԷ, 11 փետր.

Խորունկ վշտակցութիւն թորգոմ Պատրիարքի անփոխարինելի կորուստին առթիւ:

Յուսարբեր

ՆԻԻ ԵՈՒՔ, 14 փետր.

Խորազէս զգածուած ենք Նորին Ամենապատուութիւն՝ Թորգոմ Պատրիարքի մահուամբ. կը յայտնենք մեր անկեղծ վշտակցութիւնը:

Խմբագրութիւն «Նոյնակ»

ՊԷՅՐՈՒԹ, 12 փետր.

Խորին ցաւակցութիւն: Համազգային ձևաւորանքի Գրասէրներ

ԵՐՈՒՍԱԶԷՄ, փետր. 12

Կը մասնակցիմ այն մեծ վշտին որ կարուածնք Զեղ, Պատկառելի Թորգոմ Պատրիարքի անփոխարինելի կորուստը իսրոյց ըրող հայերուն սիրտը:

ՈԱՄԼԷ, 12 փետր.

Յոյժ զգածուած Նորին Ամենապատուութիւն Երուսաղէմի Պատրիարքի մահուամբ, կը յայտնեմ խորունկ վշտակցութիւններս:

ԵԱՅԱ, 12 փետր.

Աննապատիւ թորգոմ Սրբազան Պատրիարքի անակնկալ մահով Միաբանութիւնը համակող մեծ սուգին՝ կանցչէք ընդունիլ մեր մասնակցութիւնը:

ԵԱՅԱ, 12 փետր.

Մեր շատ սիրելի Սրբազան Պատրիարք Հօր մահուան առթիւ խորին ցաւակցութիւններս:

ԵԱՅԱ, 12 փետր.

Կը մասնակցինք այս մեծ սուգին որ թորգոմ Սրբազան Պատրիարքի մահով համակեց Միաբանութիւնը:

ՀԱՅՏԱ, 11 փետր.

Անկեղծ ցաւակցութիւն և խորին վշտակցութիւն:

ՀԱՅՏԱ, 14 փետր.

Ընդունեցէք մեր ամենէն անկեղծ վշտակցութիւնները:

ՀԱՅՏԱ, 11 փետր.

Խորազէս զգածուած Նորին Ամենապատուութեան մեր սիրեցեալ պատրիարքի մահուամբ, կը յայտնեմ իմ ամենախորունկ վշտակցութիւնները:

ՀԱՅՏԱ, 12 փետր.

Ամենապատիւ թորգոմ Սրբազան Պատրիարքին անփոխարինելի կորուստին առթիւ սրտանց կը մասնակցիմ Միաբանութեանը սուգին:

ԱՄՄԱՆ, 12 փետր.

Վշտակեց ենք Զերին սուգին՝ մահուամբ ըբրիտանեական մեծ եկեղեցապետին. կը հայցենք միեմթարութիւն Ամենակալէն ընդհանուրից:

ՅԵՐ ՊԱՊԱՆՅԱՆ

ՊԷՅՐՈՒԹ, 12 փետր.

Կ'ողբանք անփոխարինելի կորուստը Նորին Ամենապատուութիւն թորգոմ Պատրիարքի. կը հայցենք երկնային միեմթարութիւն. որդիական վշտակցութիւն:

ՊԷՅՐՈՒԹ, 16 փետր.

Խորազգած վշտակցութիւն:

ԳԱՄՍՍԿՈՍ, 11 փետր.

Խորունկ վշտակցութիւն թորգոմ Պատրիարքի մահուան առթիւ:

ԱԹՔԱՔԻՍ, 13 փետր.

Խորին ցաւակցութիւններ Պատրիարք Հօր սխտը մահուան առթիւ:

ՀԱԼԷՊ, 11 փետր.

Կ'ողբանք կորուստը թորգոմ Պատրիարքի և կը յայտնենք մեր վշտակցութիւնը:

ԳԱՀԻՐԷ, 13 փետր.

Խորազէս կ'ողբանք անփոխարինելի կորուստը Հայ եկեղեցւոյ և Ազգի յարգելի պետին և կը յայտնենք մեր ամենախորին վշտակցութիւնը:

ԳԱՀԻՐԷ, 11 փետր.

Անկեղծ վշտակցութիւն թորգոմ Պատրիարքի մահուան համար:

ԳԱՀԻՐԷ, 17 փետր.

Խորին ցաւակցութիւններ Միաբանութեանը: Յիւրամայր եւ Զարեհ Թումաշեան

ԽԱՐԹՈՒՄ, 13 փետր.

Կ'ողբանք անփոխարինելի կորուստը մեր սիրեցեալ Պատրիարքին. մեր վշտակցութիւնը Միաբանութեան:

ՆԻԿՈՍԻԱ, 11 փետր.

Կ'ողբանք անփոխարինելի կորուստը զրազտ մեծ պատրիարքին, խորազէս վշտահար կը յայտնենք մեր ցաւակցութիւնը սպաւոր Միաբանութեան:

ՆԻԿՈՍԻԱ, 11 փետր.

Կ'ողբանք անփոխարինելի կորուստը զրազտ մեծ պատրիարքին, խորազէս վշտահար կը յայտնենք մեր ցաւակցութիւնը սպաւոր Միաբանութեան:

ՆԻԿՈՍԻԱ, 11 փետր.

Խորունկ վշտակցութիւններ:

ՆԻԿՈՍԻԱ, 11 փետր.

Խորունկ վշտակցութիւններ:

ՆԻԿՈՍԻԱ, 11 փետր.

Խորազէս զգածուած սրտայոյզ վշտակցութիւն:

ՆԻԻ ԵՈՒՔ, 13 փետր.

Նիւ Եօրքի երեսուներորդ փողոցի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորի եկեղեցւոյ Հովիւ և Հոգաբարձութիւն՝ վշտակեց են Միաբանութեանը թորգոմ Պատրիարքի մահուան առթիւ:

ՅԵՐ ՊԱՊԱՆՅԱՆ

ՅԵՐ ՊԱՊԱՆՅԱՆ

Յ Ա Ի Ա Կ Յ Ա Կ Ա Ն Ն Ա Մ Ա Կ Ն Ե Ր

ՊԱՏՐԻԱՔԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ
ԹԹԱՆՊՈՒԼ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ ԿԻԼԻԿԻՈՑ
ԱՆԹՈԼԻԱՍ - ԼԻՌԱՆԱՆ

(Ուղղուած Տ. Մեսրոպ Սրբազանին)

(Ուղղուած Տ. Մեսրոպ Սրբազանին)

21 Փետրուար 1939

14 Փետրուար 1939

Առաքելական Ս. Աթոռիզ պետ Տ. Թորգոմ Ս. Արքեպիսկոպոսի հանգիստն ի Տէր խորին ցու պատճառեց մեզ և քաղաքիս հոգեորականութեան և ժողովրդեան. անցեալ Հինգշաբթի օր ինչպէս Մար Եկեղեցւոյ նոյնպէս Պուտոյ բոլոր եկեղեցիներուն մէջ Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ և Հոգեհանգիստ տեղի ունեցաւ ու դամբանականներ խօսուեցան, ի վեր հանելով իր հոգևորականի ձերքերը և բազմադիմի կարողութիւնները:

Անձնապէս մեծ է նաև ցաս, որովհետև Հոգեւոյն Պատրիարքը մէկն է զպրոցակից ընկերներէս, որուն հետ կապուած էի մասնաւոր սիրով:

Կը մաղթեմ որ Աստուած յարուցանէ արժանաւոր յաջորդ վախճանեալ Ս. Պատրիարքին, ի մխիթարութիւն միաբանական ուխտիդ:

Քանի մը օր առաջ ստացանք Կեր. Մկրտիչ Արքեպս.ի ձեռագրիւր, որով կը հաղորդէր Ձեր տեղապահական ընտրութիւնը. պաշտօն՝ զօր վարեցիք խզմտութեամբ և արժանեօք ասկէ առաջ:

Կը շնորհաւորենք զՁեզ, մաղթելով կարողութիւն, և վստահ ենք որ Ձեր ունեցած փորձառութեամբ, բարձր կը պահէք Սթոռիզ շուքը, ինչպէս արգիին նոյնպէս օտարներու առջև:

Եղբայրական սիրով կ'ողջունեմ զՁեզ,

Աղօթակից
Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ
ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔԻՊԵՍԿՈՊՅԱՆ

Կը զգամ թէ Թախիժը պատած է ինչպէս Միաբանութեանդ նոյնպէս և Ձեր սիրտը, և չեմ գտներ բառեր մխիթարութեան, որովհետև միեւնոյն վիշաք կը զգանք եւ մենք, եւ պէտք ունինք մխիթարութեան. այնքան անակնկալ էր Ձեր հեռագրի գոյժը, որ զմեզ վրդովեց, յուզեց և շուարեցուց, մինչ պատրաստուած էինք Նորին Ս. Օծութեան տօնախմբութիւնը ուրախութեամբ և ցնծութեամբ կատարել, փառք տալով Աստուծոյ որ տարի մը ևս շնորհեց մեր Մեքուանապարզ Հայրապետին, սակ Ձեր հեռագրից եկաւ, ուրախութեան տօնը տիրութեան փոխելու, փոխան Հայրապետական Մաղթանքի, Հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեցինք, ի հանգիստ հոգւոյ յոյժ ողբացեալ հոգեւոյն Պատրիարքին, Փետրուար 12, Կիրակի օր միայն համարձակեցայ գոյժը վեհափառ Հայրապետին հաղորդելու, և իրաւունք ունէինք վարանելու, այնքան զէջ ազդեց Նորին Ս. Օծութեան, որ ձեռքը ծուռկին զարնելով և արտասուաց կաթիլներ հասեցնելով, հատկեալ և զողջոյն ձայնով կը կրկնէր, «Ինչո՞ւ կարող չեն պահեր, ինչո՞ւ ինձմէ առաջ կ'անցնին, ես պէտք էի մեռնիլ, որ արդէն կիսամեռ եմ և նա պէտք էր պարէր, դեռ առոյգ էր, իմ տարիքիս բաղադատմամբ դեռ երկտասարդ էր և դեռ կրնար երկար տարիներ ծառայել Եկեղեցւոյ և Ազգիչն»:

Եետ Ս. Պատարագի, Միաբանութիւն, աշակերտութիւն և ժողովուրդ եկան վեհափառին աջը առնելու և փոխան շնորհաւորութեան ցաւակցութիւն յայտնելու, չը պիտի հարցնեմ Ձեզ թէ այս անակնկալ հարուածը ինչպէս տեղի ունեցաւ, պարագաները ի՞նչ էին, որովհետև ինչ որ ալ ըլլան պարագաները իրականութիւնը չեն փո-

խոր, Զեր հեռագիրը ժամը 23ին քաշուած էր, ուրիճն ցաւալի դէպքը հաւանականաբար ժամը 20ին կամ 21ին պատահած պիտի ըլլար: Զեր հեռագիրը Փետրուար 11ին ըստացանք, և փութացինք մեր Թեմերուն հեռագրել: Եւ Զեզ ալ Վեհը իր ցաւակցութիւնը յայտնեց ոչ միայն յանուն Միաբանութեան այլ նաև յանուն ժողովուրդին: Արքայեալ Պատրիարքին մահը երրորդ հարուածն էր որ կ'իջնէր Հայ Եկեղեցւոյ գըլխին, 1936 Յուլիս 9ին Բարգէն Աթոռակից Կաթողիկոսը մի քանի օրուայ մէջ կը վախճանէր, 1938 Ապրիլի 10ին՝ Ընդհանրական Հայրապետն Սորէն Ա. յանկարծամահ կ'ըլլար, 1939 Փետրուար 10ին Նրուսաղէմի Պատրիարքը անակնկալօրէն հրածիշտ կուտար աշխարհի, ցաւալի է, շատ ցաւալի, թէ մեռնողներուն համար և թէ իրենց թափուր թողուցափ պաշտօններուն համար:

Միբիւի Սրբաւան, ազօթենք մեզմէ հեռացողներուն համար և ազօթենք որ Աստուած գթայ Հայ Եկեղեցւոյ և նոր պետեր յարուցանէ, Հայ դժբաղդ ժողովուրդը հովուելու և մխիթարելու համար:

Ընդունեցէք Սրբազան Ներայր, ցաւակցութիւնս և նոյնը յայտնեցէք Ս. Յակովբանց սգաւոր Միաբանութեան:

Զեզ Վշտակից
ՊԵՏՐՈՍ ԱՐԲԵՊՍ. ՍԱՐՍՃԵԱՆ
Կըրկի. Ընդհ. Փոխանորդ

ԱՌԱՋՆՈՐԿ
ԹԵՄԻՆ ՀԱՅՈՑ ՌՈՒՄԱՆՈՑ

(Ուղղուած Տ. Մեսրոպ Սրբազանին)

14 Փետրուար 1939

Ստացայ Զեր հեռագիրը, որով կը հաղորդէիք Ս. Պատրիարք Հօր՝ Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Գուշակեանի անակնկալ մահը, որ տեղի է ունեցել ուղեղի կաթուածի պատճառով, ամսի 10ին, Ուրբաթ երեկոյեան: Անհուն վշտ պատճառեց ինձ այդ անսպասելի կանխահաս մահը: Բոլոր հոգւովս վշտակից եմ Զեզ և Զեր միաբանական ուխտին:

Կիրակի, ամսի 12ին, խուն երկես ըզմութեան ներկայութեան՝ սուրբ և անմահ պատարագ մատուցել, դամբանական խօսեցի և հոգեհանգիստ կատարեցի հանգուցեալ Պատրիարքի հոգւոյ փրկութեան համար:

Կ'ազօթեմ ջերմօպէս առ Աստուած, որ, կարճ ժամանակի ընթացքում, ընտրուի արժանաւոր յաջորդ՝ ի հոգեոր մխիթարութիւն համայն Հայութեան և Եկեղեցւոյն:

Ներայրական ողջունիւ
Ազօթակից
ՅՈՒՍԷՒ ԱՐԲԵՊՍ. ԶՈՂՐԱՊԵԱՆ

(Ուղղուած Տ. Մեսրոպ Սրբազանին)

Նիւ-Եորք, 19 Մարտ 1939

ԱՌԱՋՆՈՐԿԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ
ԼԻԲԱՆԱՆԻ

(Ուղղուած Տ. Մեսրոպ Սրբազանին)

3 Մարտ 1939

Խոր ցաւ պատճառած է մեզ Երուսաղէմի Սրբազանորհ Պատրիարք Տ. Թորգոմ Արքեպ. Գուշակեանի անակնկալ վախճանումը: Այս անփոխարինելի կորուստին առթիւ վերստին կը յայտնեց մեր և Ազգային Վարչութեան Քաղաքական Ժողովի ցաւակցութիւնները, սգաւոր Միաբանութեանդ:

Ներայրական սիրոյ ողջունիւ
Մնամք ազօթակից
Կաթ. Փոխ. Հայոց Լիբանանի և
Քաղաքական Ժողովի Նախագահ
ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊՍ. ԿԱՐՈՅԵԱՆ

Հոգեկան խոր վշտի զգացումով է որ տեղեկացանք Ս. Աթոռոյ Ամենապատիւ Պատրիարքի, Տ. Թորգոմ Սրբազանի մահուն մասին, որ որքան անակնկալ, նոյնքան ծանր ու մեծ կորուստ է ո՛չ միայն Աթոռոյ և Միաբանական Ուխտի համար, այլ և համայն Եկեղեցւո կամար:

Այդ կորուստն ու անդարձ մեկնումը աւելի ևս զգալի, ցաւալի և անփոխարինելի է մանաւանդ այժմ, մեր անել կացութեան պարագային, երբ Մայր Աթոռն այրիացած իր գահակալի նոյնքան անակնկալ մահով, այժմ ևս մի այլ Աթոռ է սգոյ ջօղն զգենում:

Ընդունեցէք իմ խոր, ի սրտէ, հոգեկան անհուն տառապանքի ձայն ցաւակցութիւնս այս առթիւ անձնապէս և հաղորդեցէք նոյնը և Միաբանութեան բոլոր անգամներին, արևուծեամբ կրել այս նոր ծանր խաչը այն կենսատու և բուժիչ յոյսերի ազնկալութեամբ, որ Տիրող Աջն ու Մատը պիտի արժանաւոր յաշորդը նչէ Մեկնողի առ Արարիչն իւր:

Եղբայրական սիրով եւ ազօթանուէր վշտակցութեամբ՝

ՏԻՐԱՅՐ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԱՌԱՋՆՈՐՄԱՐՈՆ ՀԱՅՈՑ
ՀԱԼԷՊ

(Ուղղուած Տ. Մեսրոպ Սրբազանին)

17 Փետրուար 1939

Երբեք չէի խորհիր որ այսքան կարճ ատենի մէջ, իրարու ետեւէ, գէթ վերջին ինը տարիներուն, այսքան ցնցող կորուստներ պիտի արձանագրէիք:

Մաշը, զարհուրելի վիշտ պի մը պէս, հետզհետէ մտաւ Անթիլիասի, էջմիածնի ու Ս. Յակոբայ երկաթեայ դուռներէն ներս, ու հնձեց անոնց գահակալները, ու ահաւոր պարագութիւններ թողուց հոն: Այս մէկը կարծէք աւելի ծանր ճնշեց, վասն զի Երուսաղէմի Առաքելական Աթոռը, ողբացեալին գահակալութենէն ասօղին ընդհանրապէս ու Վեհափառ Խորէն Ա. ի մահէն յետոյ մասնաւորապէս, Հայաստանէն դուրս ապրող վարտական ու պանդուխտ Հայութեան համար դարձեր էր յոյսի և յոյսի անչեղ փարոս մը, ու Ափիւռքի Հայութեան ազգային բոլոր խորհուրդներն ու ծրագրիւնները, զարմանալի համազրուութեամբ մը, որուն մէջ ո՛չ մի բանի ճիգ նշմարեր էինք սակայն, Հայ Սիոնի մէջ կը կերպաւորուէին: Սիոն, իր թանկագին և գահակալով, զարձեր էր հուսուծթ մը ու եղբէր էր Հայ եկեղեցւոյ ոսկեհունչ խօսնակը:

Իրա՛ւ լռեցին բոլոր ասոնք. չեմ կարծեր: Իրեն ու իր մեծանուն նախորդին հոգւոյ հարազատ կաթովը սնած որդիներ անշուշտ որ պիտի փոխարինեն զիրենք, նոյն-

քան անժխտելի արժանիքներով, տարիներ յետոյ: Երանի թէ ընդունած ըլլայի Ձեր սիրելի եղբայրութեան այնքան անկեղծ ու սրտազնի հրաւէրը, ու այս տարի ալ այցի գայի Հայ Սիոնին, տեսնելու զինքը վերջին անգամ: Կ'երեւայ թէ Տէրը ուզեց խնայել ինձմէ իր հոգեվարքն ու կսկծալի մահը տեսնելու գառն բաժակը: Այստեղ կրածս վիշտը անկէ տարբեր չեղաւ սակայն, երբ Մահակ Պարթեկ տոնին Շարաթ աւտուն, կանուխ, ստացայ Ձեր զուժկան հեռագիրը, փղձկեցայ ու ըսի. բայց Տէ՛ր, այս մէկը գէթ թողէիք ժամանակ մըն ալ, մինչև որ հասնէին իր ու իր նախորդին նոր ցանած պտուղները: Թող օրհնեալ ըլլայ իր կամքը:

Եղիշէի, Բարգէշի և Խորէնի մահէն յետոյ, այս մէկը գէթ մնար: Որդեսէր հայրը Գուրեան, կարծես իր մօտ կակմբլ ուզէր իր սիրելի զաւակները, մի առ մի:

Յանկարծ աչքիս առջև պարզուեցաւ երկուքուկէս տարի առաջ Անթիլիասէն Պէշրութ տանող ու գեղեցիկ կանաչներու մէջ ձգուած ճամբան, որուն վրայ ինքը հանգուցեալը, Չաւէն Սրբապանով ու բազմաթիւ յուզարկաւորներով ու լացողներով, կը հետեւէինք հէք Բարգէշ Կաթողիկոսի զազաղին: Միտքս եկաւ յանկարծ որ նահրի Ս. Քառասուն Մանկանց եկեղեցւոյ մօտակայ ուրիշ հայ մատրան մը փեղկերը փակուած էին ու զանգակին լեզուալը համր դարձած էր այդ պահուն: Չուզեցի որ այդ դառն սուգը կրող հանգուցեալին համար համր մնային Հալէպի քրիստոնեայ եկեղեցիներու զանգակները: Եւ ի՛նչ քաղցր մը խիթարութիւն. բոլոր եկեղեցիներու Հուգեւոր Պետերոն եղած յայտարարութեան վրայ, Շարաթն առաւօտ, ժամը ճիշդ 10ին, մեր Ս. Քառասուն Մանուկ եկեղեցւոյ մեծ զանգակին հետ անըդհատ կէս ժամ հնչեցին քաղաքիս բոլոր քրիստոնեայ եկեղեցիներու զանգակները և Հալէպի բոլոր մետրոպոլիտները հետզհետէ Առաջնորդարան հասան, իրենց ցաւակցութիւնը յայտնելու բոլորին համար սիրելի հայր մը եղող Թուզում Սրբազան Պատրիարքի մահուան առթիւ:

Ս. Քառասնից պատմական եկեղեցւոյ զեղակերտ աթոռը իսկոյն ծածկուեցաւ սև շղարշով ու սև քողի տակ երեք սիրուն

կանթեղներ սկսան պլպլալ հանգուցեալի լուսաւոր միտքին իբր նշանակ, ու պիտի պլպլան մինչև որ լրանայ անոր մահուան քառասունքը:

Այսօր Վարդանանց Տօնն է, ազգային ուրախութեան օր, որ փոխակերպուեցաւ սուգի: Ժամը 9ին Արժ. Տ. Յովհաննէս Ա. Բհնյ, էթմէքեան պատարագեց Ս. Բառասնից եկեղեցւոյ մէջ: Տաճարը, հակառակ կիրակի ըլլալուն, լեցուն էր. Հայրապետական Աթոռը ողբացեալին մահուան յաջորդ օրն իսկ սև շղարշներու մէջ առնուած էր, ու այդպէս պիտի մնայ մինչև քառասունքը լրանայ: Հանգստեան կարգը աւարտելուն, խօսեցանք դամբանականը, որ սովորական կինսագրութեան մը սահմանէն դուրս, աւելի ներքող մը եղաւ հանգուցեալ Պատրիարքին լուսաւոր կեանքին: Կը խորհիմ որ փրմէ յետոյ իր շակերտներն ալ պիտի գիտնան յարգել իրենց սիրելի Հօր յիշատակը, ու անոր մարմարեայ տապանաքարին չորս կողերուն վրայ պիտի քանդակել տան Արմաշը, Սեբաստիան, Եգիպտոսն ու Ս. Երուսաղէմը: Հազարաւոր բազմութիւն մեզի հետ մտղթեց որ Տէրը պահէ ու պաշտպանէ Առաքելական Աթոռն ու Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը, մխիթարէ ըլլորդ Ջեր անտանելի սուգին մէջ ու պատեհութիւն տայ արժանաւոր յաջորդով մը վերցունելու սուգի քօղը:

Եկեղեցւոյ դրան մօտ ընդունեցայ բուրիին ցաւակցութիւնները: Այս կորուստը շատ խոր ազդեց Հալէպի վրայ:

Կ'զգամ թէ, Սրբազան եղբայր, որքան խոր է ձեր վիշտը երբ այնքան կարճ տանի մէջ Դուրեանէն յետոյ Թորգոմ Սրբազանն ալ կորսնցուցիք: Աչքիս առջևն են իր հոգեւոր որդիները, իր շակերտները, անմեղ ժառանգաւորներն ու հոգեւէր միաբանները, որոնց աչքերէն հոսած արցունքները հոգւոյս մէջ կը կաթին կարծես:

Յատկապէս կը խնդրեմ առիթով մը իմ սրտագին ցաւակցութիւններս յայտնել Ուխտիդ բոլոր անդամներուն, մինչև աշակերտներուն:

Հաւաքոյն բարեմաղթութիւններով և եղբայրական սիրոյ ողջունիւ:

Վշտակից

Առաջնորդ Հայոց Բերիոյ Թեմին
ԱՐՏԱՒԱԶԴԻ ԱՐԲԵՊԻԱՎՈՊՈՍ

ՄԱՅՐԱՎԱՆԻ ՄԵԽԻԹԱՐԵԱՆՑ
Վ.ՆՆՏԻՎ — Ս. ՂԱԶԱՐ

(Ուղղուած Տ. Մեսրոպ Սրբազանին)

27 Փետրուար 1939

Մխիթարեան Միաբանութիւնս որտի ամենախոր վշտով լսեց յեղակարծ բօթը ողբացեալ Ամենապատիւ Թորգոմ Ս. Պատրիարքին: Ներկայս թարգմանն է մեր սուգին զոր կը խառնենք համազգային մեծ ցոյցերուն՝ հանդէպ Ս. Յակոբեանց օգուտը Ուխտիդ և իր մէն մի անդամին:

Գիտակ ենք արդարև թէ մեծ կորուստ մ'ունեցաւ յանձին ողբացեալ Պատրիարքին ոչ միայն Սաղիմեան Միաբանութիւնդ, այլ նաև ազգին մեծազոյն զանգուածը, զըրկուելով պատկառելի և բանիրուն Սկզբեցականն մը և սիրուած Հայրապետն մը:

Եւ այս կորուստը այնքան աւելի ծանր կը դառնայ, երբ նկատուի որ անգին թափուր կը մնայ էջմիածնի Աթոռն ալ ողբացեալ Կորէն Ա. Կաթողիկոսի տխուր մահով: Վստահ եղիք, Սրբազան Տէր, որ անպակաս պիտի ըլլայ մեր աղօթքը հանգուցեալին հողոյն համար, ինչպէս նաև մեր խնդրուածքը Աստուծոյ՝ յարուցանելու նոր սրբակրօն և առաքելաշնչան հովիւներ, մեր Սուրբ Հայրերու հաւատքով յօգուտ մեր տառապեալ և սիրելի ազգին:

Մնամ սգակից և աղօթակից
ՍՐԱՊԻՈՆ Վ. ՈՒՂՈՒՀԱՃՅԱՆ

Ընդհ. Աբբայ Մխիթարեան Միաբանութեան

(Ուղղուած Տ. Մեսրոպ Սրբազանին)

Վիեննա, 15 Փետրուար 1939

Այս առաւօտ Համբուրգէն գրուած նամակէ մը կ'իմանամ թէ ի Տէր հանգուցեալ է նորին Սրբազնութիւն Պատրիարք Հայրը:

Կը զգամ մեծ կորուստը, զոր տնեցաւ Ս. Աթոռդ մահուամբ գիտնական, գործունեայ և բարեհամբաւ Պատրիարք Հօր: Անհունորէն զգածուած եմ: Կը փութամ յայտնել Միաբանութեանդ իմ ցաւակցութիւնս: Տէր հանգիստ յաւիտենական շնորհէ հանգուցեալ մեծարդիւն Պատրիարք Հօր և ըն-

տիր յաջորդ մը՝ Պատրիարքական Աթոռին վրայ:

Մատչելով ի համբոյր Ս. Ալոյ Արհիպատուութեանդ, կը յայտնեմ, թէ եմ

Սրբազնութեանդ ն. ծ.
Հ. ՆԵՐՍԷՍՒ ՎՐԴ. ԱԿԻՆԵԱՆ

(Ուղղուած Տ. Մեսրոպ Սրբազանին)

Աքրիլիս, 11 փետ. 1939

Ձայն գուժեաց ի Սիոնէզ . . . Ձայն անաւոր սուգի ե ողբի անհանգուրժելի . . . Ս. Աթոռէզ Անթիլիասի կաթողիկոսարանին տրուած հեռագրէն խորին ցաւով ու ցնցումով իմացայ Ս. Աթոռիզ հանճարեզ և վեհաշուք Գահակալին, ողբացեալ Տ. Թորգոմ Սրբազանին անակնկալ և դառնակսիժ մահը:

Ահ, իբրև է որ ոչ ևս է Առաքելական Ս. Աթոռիզ պատուական ու անմահ պատրիարքը, Հայ. Եկեղեցւոյ այնխօսիկ և մարգարէաշունչ խօսնակը, Հայ Բնժին հոգեշունչ, հոգեգմայլ և գուշակ քարոզիչը, Վերինին ճոխարան, խղճամիտ և ուղիտարան գրագէտ-խմբագիրը, և իմ սիրելի, գործվալի և անմոռանալի դասընկերս եւ Հոգւոյն Սրբոյ բազմազան շնորհներով առլցուն օծակից եղբայրս (ի վարդապետութեան):

Այս անակնկալ և անհաւատալի, սահմրակեցուցիչ եւ ընդվզեցուցիչ, դառնակսիժ ու անողոք իրողութեան առջև — որ անաւոր ուսմբի մը պէս հիմբերն սարսեցուց կաթողիկոսարանին նորակառոյց Մայր Տաճարը և թունդ հանեց կիլիկեան միաբանութեան և համայն ժողովուրդին միտքերն, սիրտերն և հոգիներն միանգամայն. — չեմ ուզեր, կ'զգուշանամ մանր եւ երկար խորհրածել (զուցէ չկարենամ զպակ վրդովեալ միտքս և տկար գրիչս . . .):

Միայն արտասուածթոր աչքով և բեկեալ սրտով խոնարհելով աստուածային անխմանալի և անհասանելի կամքին առջև, ի բողբ սրտէ կը ցաւակցիմ Ձեր Սրբազնութեան և Ս. Յակոբեանց սրբատուն եւ սգաւոր Միաբանութեան: Կը մաղթեմ, սըրտովին, հանգիստ և լոյս հանգուցեալին հոգւոյն և փառաց անթառամ պսակ ողբա-

ցեալ Ս. Պատրիարքին ճառագայթող եւ անրիժ ճակտին, Հոգւոյն Սրբոյ մխիթարութիւն և կեանք երկար՝ Ս. Աթոռիզ սրտաբեկ և վշտակիր Միաբանական դասին:

Տէրը անշարժ և անսասան պահէ Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին և Առաքելական Ս. Աթոռը, և շուտով վերցնէ անոր վրայէն սուգի և տրամութեան քօղը՝ վաղընդվոյթ շնորհելով Ս. Յակոբեանց Աթոռոյզ արժանաւոր Գահակալ մը:

Ողջունիւ, սիրով և յարգանք շնամ Ձեզ վշտակից-աղօթակից

Խ. ծ.

ՓԱՌԷՆ Ծ. ՎՐԴ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

(Ուղղուած Տ. Մեսրոպ Սրբազանին)

Աքրիլիս, 12 փետ. 1939

Երէկ մինչ կը պատրասուէինք Վեհ. Տ. Սահակ Հայրապետի անուան տօնը կատարելու, յանկարծ շանթի մը պէս պայթեցաւ բօթը Տ. Թորգոմ Սրբազանի մահուն:

Ո՞վ կը սպասէր նոր սուգի մը՝ երբ տակաւին այնքան թարմ էր Վեհ. Տ. Խորէն Կաթողիկոսի կորստեան կսկիծը մեր սրտերուն մէջ:

Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը, հազիւ թէ մոռցած իր նախորդ մեծանուն պետին կորուստը, ահա դարձեալ կը տեսնէ Առաքելական Աթոռը թափուր և սգաւոր:

Երբ մտքիս առջև կը բերեմ մասնաւոր քաղաքական դժուարութիւնները Ս. Երկրին, Ս. Տեղեաց նորոգութեան մեծ եւ կենդոտ խնդիրները, և անարկու վիշապը պարտքին, որ մշտաւանջի մը նման ծանրացած է Միաբանութեան կրծքին, կ'ըմբռնեմ խորութիւնը այն վշտին՝ որ կը համակէ Ս. Ուխտիս մերձաւոր և հեռաւոր բոլոր անդամները:

Այնպիսի շրջանի մը մէջ երբ Հայ Եկեղեցւոյ եպիսկոպոսական դասը իր կորսնցուցած արժէքաւոր անդամներուն տեղը յաղոպապէս լեցնելու դիւրութիւններէն զուրկ է, Թորգոմ Պատրիարքի նման ներհուս դէմքի մը անհետացումը կը դառնայ զգալի կորուստ մը Հայ Եկեղեցւոյ համար:

Ի՞նչ կրնանք ընել, բայց եթէ մաղթել որ Ամենակալն Աստուած ողորմի մեր

Մայրենի եկեղեցւոյն, և մեր սուգն ու տըրտմութիւնը շուտով փարատելով նոր կեանք և պայծառ օրեր պարգևէ Մայր Աթոռոյն Ամենայն Հայոց, և Առաքելական Կահուն Ս. Յակոբեանց:

Ձեր Բարձր Սրբազնութեան և պատուարժան Միաբանութեան ցաւակիր ու սրբապից, և Ս. Աթոռոյ պայծառութեան հանապազ աղօթող,

խ. ծ.
ՆՈՐԱՅՐ ՎՐԴ. ՊՈՂԱՐԵԱՆ

(Ուղղուած Տ. Մեսրոպ Սրբազանին)

Բարիզ, 13 Փետ. 1939

Չափազանց տխուր առիթով մըն է որ կը կատարեմ ուշացած պարտքս Ձեր Սըրբազնութեան գրելու:

Սոնարհ որդիական ցաւակցութիւններս, զգացուած՝ սրտի խորերէն: Ս. Աթոռը դարձեալ այրի, երբ արդէն այրի էր Մայր Աթոռը, անսպասելի դժբախտութիւն մըն է, երբ մա՛ն տեսակէտներէ աննպաստ ժամակներու մէջ կ'ապրելնք: Վախճանման մանրամասնութիւնները կը սպասեմ իմանալ Սիւնէն: Մեր մեղքերուն համար է կ'երեի՝ որ Աստուած հարուած հարուածի վրայ կուտայ մեր եկեղեցիին: Ամէնուս սուգին համար, Սրբազան Հայր, կը հայցեմ երկնային մխիթարութիւն, կը մաղթեմ Ս. Աթոռոյ հաստատութիւն:

Ձեր Սրբազնութեան և Միաբանութեան մտածութիւններուն բուրբովին անտեղեակ եմ. բայց կը խորհիմ բնականաբար՝ որ դարձեալ Ձեր Սրբազնութեան վրայ պիտի իյնայ Ս. Աթոռոյ ղեկը ձեռք սպանելու զրժուարին պարտականութիւնը, որմէ պէտք է ընկրկիլք, Սրբազան Հայր, ապաւինելով աստուածային օժանդակութեան: Ձեզի կարողութիւն և ուժ կը մաղթեմ որ տայ Ամենակալը:

Ի դէմս Ձեր Բարձր Սրբազնութեան՝ ցաւակցութիւններս կը յայտնեմ ամբողջ Միաբանութեան սիրելի եղբարց, և Ճեմմ Ձեր Ս. Աջոյն ի համարոյր

Սգաւոր խոնարհ ծառայ.
ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆՆՐՍՈՅԵԱՆ

(Ուղղուած Տ. Մեսրոպ Սրբազանին)

Փրսխօն, 15 Փետ. 1939

Անու՛ն վիշտով լսեցի մեր ամենասիրելի պատրիարք, Ամեն. Տ. Թորգոս Ս. Արքեպս. Գուշակեանի անակնկալ ու կըսկծալի մահունակ գոյժը:

Անցեալ Ուրբաթ, ամսոյս 10ին, մեր հոգաբարձութիւնը ստացաւ իր վերջին պաշտօնագիրը՝ ի պատասխան իրենց շնորհակալութեան գիրին. Նորին Ամենապատուու՛թիւնը այնքան հարական սիրով ու գորովով կը բաշխէր իր օրհնութիւնները Փրաւիտէնսի հոգաբարձութեան ու ժողովրդեան՝ որ մա՛նքն ալ երախտապարտութեան և ուրախութեան զգացումներով լեցունեցան: Սակայն, ի՛նչ դժբախտ զուգարիպութիւն, միևնոյն օրը, կէտօրէ վերջ, ժամը 4ին, Պոստոնէն, ՎՊայքարի խըմբազբատունէն հեռաձայն մը ցաւով կը գուժէր ինձի՝ Նորին Ամենապատուութեան յանկարծական վախճանումը:

Ձէի կրնար գուշակել թէ ի՛նչ հիւանդութենէ վախճանած էր արդեօք Նորին Ամենապատուութիւնը, վասնզի, հիւանդութեան որ և է կասկած չկար. ընդհակառակն, Նգիպտոսէն վերադարձէն յետոյ, աւելի եզրզուրուած էր, ինչպէս կը գրէր «Սին»:

Երէկ, մեր առաջնորդարանէն պաշտօնագիր մը ստացայ, որ կը հաստատէր մահունան շարաղէտ լուրը, Ձեր Սրբազնութեան հեռագիրին վրայ, որուն մէջ ուղեղալից արիւնամոտութեան կը վերադարձ անակնկալ մահը Նորին Ամենապատուութեան:

Առաջնորդական Տեղապահը կը յանձնարարէ Ամբիկահայ եկեղեցիներուն՝ ութօրեայ սուգ կատարել, ու գալ կիրակի, Բուն Բարեկենդանին՝ մասնաւոր հողեհանգստեան պատարագ մատուցանել, և քարոզի նիւթ ընծայել հանգուցեալ Ս. Պատրիարքի եկեղեցանուէր ու ազգօգուտ կեանքը, իրրեւ առաջնորդ և պատրիարք Երուսաղէմի:

Անցեալ կիրակի ես հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեցի. ինչպէս, պիտի կատարեմ յառաջիկայ կիրակի:

Ս. Հայր, գիտեմ թէ Ձեր Սրբազնութիւնն ու մեր բովանդակ Միաբանութիւնը անմխիթար սուգի մէջ է, վասնզի ես ալ

միննոյն սուզին մասնակից եմ: Մանաւանդ զուք: որոս ուսերուն կը ծանրանայ նուիրական պարտականութիւնը՝ Ս. Աթոռոյ անաջնորդութեան գործին, որուն համար երկնային, զգանալութիւն կը մաղթեմ Ձերց Սրբազնութեան:

Կարեւոր վշտալի սիրտով կը ցաւակցիմ Ձեզի, Ս. Հայր, ու ի սրտէ կը մաղթեմ որ բարութեանց Տէրը իր Ս. Հոգւոյն աստուածային մխիթարութիւնը շնորհէ Ձեզի, ու Ս. Յակոբեանց Առաքելական Աթոռոյ ժրջան Միաբանութեան:

Եւ կ'աղօթեմ որ Աստուած արժանաւոր գահակալ մը բազմեցնէ Տեաննեղբոր Առաքելական Աթոռի վրայ:

Մաղթելով Ձեր Սրբազնութեան կարողութիւն, մատչիմ ի համբոյր Ս. Աջոյդ

Աղօթակից

ՍԻՈՆ ՎՐԴ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Միաբան Ուխտիմ Ս. Յակոբեանց

(Ուղղուած Տ. Մեսրոպ Սրբազանին)

Լուսնեղբայ, 13 Մարտ 1939

Անպատմելի է վիշաք զոր կրեցինք մահուամբը մեր սիրելի պատրիարքին, թորգոմ Արքեպիսկոպոս Գուշակեանի:

Յանկարծանան այս ա՛յնքան տխուր գոյժը կարեւոր խոցոտեց մանաւանդ սիրտերը Միաբանութեան անդամոցս, որոնք մասնաւորաբար կը զգան զանազան կորուստին ամբողջ մեծութիւնը:

Տակաւին մեր աչքերը չորցած չէին արտասուքէ, ա՛յ իսկ մեր միտքը հաշտուած այն մեծ կորուստին հետ, որ ինն տարիներ առաջ սուգով պատեց Սրբոց Յակոբեանց վաճառ, այսօր, ահա, իր արժանւոյնովը յաջորդին և սիրելի աշակերտին եղբրական մահուամբ, ազգն ու եկեղեցին կ'ողբան դարուս մեծագոյն եկեղեցականներէն մին, մեծ գրագէտ մը, խոհական և լուրջ մտածող մը, զմայլելի զրիչ մը և ներսուն մտաւորական մը:

Խորապէս կը վշտակցիմ Սրբազնութեանդ և վշտահար միաբանակից հարց եւ եղբարց:

Յաւիտենական խաղաղութեան հանգիստ իր հոգւոյն և Տիրոջ մխիթարութիւն ազգին և եկեղեցւոյն:

Մատչիմք ի համբոյր Ս. Աջոյդ Սրբազնութեանդ: Որդիական խորին ակնածանօք

Մնամ վշտակից
Միաբան Ս. Արսևոյն եւ
Հոգեւոր Հովիւ Հայոց Լօս Աճճեկրսի
ԳեղԱՄ ՎՍՐԴ. ՔԱՍԻՄԵԱՆ

(Ուղղուած Տ. Մեսրոպ Սրբազանին)

Մարտիլ, 15 Փետ. 1939

Շարաթ (11 Փետր.) առաւօտ կանուխ ասի Երանաշնորհ Տ. Թորգոմ Ս. Պատրիարք Հօր վախճանը գուժող Ձեր հեռագիրը:

Սիրտս մրմանց կակիծէ: Աչքերս աղբերացան: Մինակ մնացի խուցայ մէջ: Խոստացած էի Թուրն երթալ: Այլայլած տրամադրութեանս մէջ մոռցայ պատրաստուիլ: Մեկնելէս առաջ հանդիպեցայ Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան ասեռնայտ Պրն. Արամ Թէքէեանին և հեռածայնով իմաց տուի եղբորը՝ Տիրան Թէքէեանին. Մարտչլի լուսագոյն բարեկամները՝ մեր հանգուցեալ Ս. Հօր: Վայ Սիրտոյն և մի քանիներու նամակներ գրեցի: Կիրակի առաւօտ միայն Թուրնի մատարան մէջ պատարագելով՝ զամբանական քարոյ խօսեցայ և հոգեհանգիստ կատարեցի:

Շատուր են ինձի ցաւակցութեան եկողները — քահանայք, բարեկամք, համազգի հոգևոր ներկայացուցիչներ: Անոնց ամէնուն վշտակցութիւնն ու բարեմաղթութիւնը այսու որդիաբար իբր միաբան Ս. Աթոռոյ կը մատուցանեմ Ձեզի՝ մատչելով ի համբոյր Ձեր Գերապատուութեան Ս. Աջոյն, և վշտակցութիւնս կը յայտնեմ Ձեզ և մեր Միաբանութեան բոլոր հարց և եղբարց:

Աստուած լուսաւորէ իր հոգին և արժանի ընէ զինք երկնային փառքին: Աստուած յաւերժացնէ և փառաւորէ իր յիշատակը:

Ս. Հոգին մխիթարէ և առաջնորդէ զՁեզ և Ձեր սգակից զաւակներս, խորհելու և զործելու ըստ հանոյից կամայն Աստուծոյ, յօգուտ Ս. Աթոռոյ և ի պայծառութիւն Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ, որոյ և Սրբազնութեանդ մնամ որդի և ծառայ

Խնարհ աղօթակից
ԶԳՕՆ ՎՐԴ. Տէր ՅԱԿՈՒԲԵԱՆ
Միաբան Ուխտիմ Ս. Յակոբեանց

(Ուղղուած Տ. Մետրոպ Սրբազանին)

Խարթին, 1 Մարտ 1939

Սրտի.անհուն կսկիծով ընդունեցի փետրուար 10 մահազոյժ հեռագրերը Սրբազան Պատրիարք Հօր, նոյնը հաղորդեցի հետագրաւ անմիջապէս, Մանչուքոյի և Ջինաստանի այլ կարևոր քաղաքները վտարանդեալ մեր ազգայնոց և ընդունելով փոխադարձ ցաւակցական հեռագիրներ և նամակներ տակաւ առ տակաւ, անհատներէ և ազգային մարմիններէ, անարժանաբար թարգմանը կը հանդիսանամ Մայրաքոյն Արևելքի Հայ գաղութին զգացած ծանր վշտին ու ցաւակցութեանը: Դաւանորէն արտասուեցինք հօտ և հովիւ, ազգին և եկեղեցոյն անփոխարինելի կորուսաւ: Նոյն օրն իսկ, հանգստեան պայտօն կատարեցի, իսկ յաջորդ օրը, Կիրակի, պատարագեցի և յընթացս Ս. Պատարագի, Ճաշու դիրքէն ետք, Հանգստեան կարգ կատարեցի կրկին և զամբանական խօսեցալ յուզեալ սրտով: Ամբողջ հայ գաղութը, բաւական թուով ալ օտարներ փութացած էին պատարագի, իրենց ցաւակցութիւնը յայտնելու համար:

Հայ ժողովուրդը արտասուալից աչօք հետեւեցաւ ամբողջ պատարագին և մանաւանդ զամբանականին, բոլորին սրտերը փղզկեցան իմինիս հետ: Տեղական երկու Ռուս լրագիրներու մէջ ալ Ս. Պատրիարք Հօր կենդանագիրն ու համառօտ կենսագրական ծանօթութիւններ ու մահուան ազդեր տպագրուեցան, որոնցմէ մէյ մէկ օրինակ զրկեցի Ս. Աթոռ, ինչպէս նաև երկու անգլիերէն լրագիրներուն տուած էր կենսագրական կարճ տեղեկութիւններով Թէոդիկորդին:

Կը զգանք ազգովին, Սրբազան Հայր, կորուստին մեծութիւնը, երբ մանաւանդ նկատի կ'առնենք ճգնաժամային այն վիճակը, որուն ենթարկուած է այժմ Հայաստանեայց եկեղեցին, ուր կը պակսին կորովի և ճարտար ձեռքեր, իմաստուն նաւապետներ, անսայթաք վարիչու համար եկեղեցւոյն ղեկը: Օրհնեալ լինի Տէրովը կամքը: Կը զգամ նմանապէս Սրբազան Հայր, ձեր ծանր վիշտին հետ, ձեր ուսերուն վրայ ճնշող պարտականութեան բեռին ծանրութիւնը:

Ձեր Սրբազնութեան կը մաղթեմ առողջութիւն և քաջութիւն, յամենայնի և յամենայն ժամ, ամոքելու և մխիթարելու համար ձեր զաւակաց անպատու վիշտն ու թախիծը: Արտասանման ամբողջ Հայութեան ուշադրութիւնը Ս. Նրուսաղէմին է ուղղուած, լիայոյս եմ որ Տեառն օգնականութեամբ պիտի չվզիպեցնէք քաղցրօրէն Ս. Աթոռ յառած նայուածքները. սուգի օրերէն ետք յոյսի աստղը պիտի ծագի նորէն մեզ ի Ս. Սիոնէս. իսկ զիս՝ տարակայս՝ անտէրունչ չէք թողուր անշուշտ Սրբազան Հայր, որ միշտ կամ և քիմ Ռւստիս և եղբայրութեանս բարեյոյս և բարեշնչան արգեսնց գործող հետամուտ և հետաքրքիր: Այո՛, սուգ էառ կրկին Նրուսաղէմօ, սուգին սեւը պատեց մեր բոլորին սրտերը համակ, բայց կը հաւատամ որ Տէրը պիտի այցելէ նորէն փոքու հօտին Հուսաւորէի. Նա, որ կը հարուածէ և կը բժշկէ. օրհնեալ լինի կամք Տեառն, պահէ Ձեր Սրբազնութեան և ամբողջ Միաբանութեան կեանքը ի փառս Աստուծոյ և ի պարծանս Ազգին:

Մատչիմ արտասուօք ի համբոյր
Ս. Աշոյղ սպակից որդիդ
ԱՍՈՂԻԿ ՎՐԴ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

(Ուղղուած Տ. Մետրոպ Սրբազանին)

Նիկոսիա, 11 փետ. 1939

Ռորին ցաւով և յուզումով լսեցինք յանկարծական մահը մեր սիրելի Սրբազան Պատրիարք Հօր, որով զարձեալ Նրուսաղէմի Ս. Աթոռին թափուր զանը և Միաբանութիւնը իր սուգի քօղերը կ'զգենու:

Այդ անակնկալ զուժը նոյնքան արտմութեամբ համակեց նաև Կիպրոսի փոքրիկ Հայ գաղութը, որ զիտցած է միշտ իր գուրգուրտոտ նայուածքներով դիտել Նրուսաղէմի Ս. Աթոռն ու իր բարեխնամ Պատրիարքը: Ուստի թոյլ տուէք որ իմ անմխիթար սուգին հետ Կիպրոսի Հայութեան ցաւակցութիւնը ևս միացնեմ Միաբանութեան սուգին ու ցաւակցութեան, աղօթելով հանդուցեալ Ս. Պատրիարքին համար և խնդրելով բարձրեալն Աստուծմէ որ արժանաւոր յաջորդներ յարուցանէ իր տա-

ապագծ հօտին զոր ոչ երբեք թողու ի ձեռանէ: Մատչելով ի համբոյր Ս. Աջոյդ

Մնամ սգակիր որդի
ՊԱՐՈՅՐ ՎՐԴ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ
Առաջնորդական Փոխանորդ

(Ուղղուած Տ. Մկրտիչ Արքազանին)

Նոր-Ջալիս, 27 Փետ. 1939

Իրանա-Հնդկաստանի թեմի Հայոց կրօնական Խորհուրդս արտի խոր կսկիծով ողբում է Ամենապատիւ Տ. Թորգոմ Արքազան Պատրիարքի դառնակսկիծ մահը: Նա մէկն էր հայ հոգեօրականութեան այն կարկառուն և փայլուն ղեմքերից, որ միշտ խորապէս գիտակցելով իր պաշտօնի վեհութեանն ու լրջութեանը, անձնուէրորէն ծառայեց Հայ Եկեղեցուն և Հայ ժողովրդի շահերին, ի սպաս դնելով իր լաւագոյն ուժերը: Նա յատկապէս իր պատրիարքութեան ժամանակաշրջանում կարողացաւ Ս. Յակոբեանց վանքի հմայքին էլ աւելի փայլ տալ և միաժամանակ Երուսաղէմի վանքի ու Արքատեղիների աւանդական իրաւունքները պաշտպանել թէ՛ Հայ ժողովրդի և թէ՛ օտարների առաջ:

Նշենք և այն, որ երջնակայիչատակ Պատրիարքի արտին մօտ էր Իրանա-Հնդկաստանի թեմի հոգեօր և բարոյական բարգաւաճման գործը: Նա Հնդկաստան և Զաւակաստան իր այցելութեան շրջանում իր ոգեշունչ, պերճաբառ քարոզներով և առինճող բնակորուսել կարողացաւ գերաւել նոյն վայրերի Հայ ժողովրդին, որոնք մինչև օրս էլ առանձին երախտագիտութեամբ յիշում են նրա հմայիչ անունը: Ահա թէ ինչու Ատեանան մասնակցում է Ձեր և Միաբանութեանդ տխրութեանը, և Ձեր հետ միասին ողբում Նրա անդամանելի կորուստը: Խորհուրդս միաժամանակ ամբողջ հոգով մարթում է թէ՛ Սերբազնութեանդ և թէ՛ Միաբանական Ուխտիդ երկնային սփոփանքն ու միթխարութիւնը, յուսալով, Ս. Յակոբեանց Առաքելական Աթոռին կը բազմի մի քրտնաւոր յայրդդ: Ընդունեցէք մեր որդիական ամենախորին յարգանքները:

Կրօնական Խորհրդի անդամք
ԿԱՐԱՊԵՏ ԱՒ. ՔՀՆՅ. ՅՌՈՒՄԻԿԵԱՆ
ՎԱՐԴԱՆ ԱՒ. ՔՀՆՅ. ՏԵՂԱՍԻՄԻԱՆ
ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՒ. ՔՀՆՅ. ԿԻՐԱՍՈՍԵԱՆ
ՏՐԴԱՏ ԽԱԶ. ՔՀՆՅ. ՅՈՒՎԱԿԻՄԵԱՆ

(Ուղղուած Պատրիարքարանի)

Բոզսամ, 16 Մարտ

Մեծ ցաւով միայն հիմայ իմացայ՝ որ Նորին Արքազնութիւն Թորգոմ Գուշակեան մեռեալ է: Իրեն անձամբ ճանչցայ երբ Գահիրէ կը գտնուէր, եւ իրեն հետ թըղթակցութեան մէջ էի: Վստահ եղէք՝ որ հայ ազգին ցաւակից եմ. ես Dr. Lepsius Orient Missionի մէջ կ'աշխատեմ և հայ ազգին ճակատագիրը լաւ գիտնչեամ: Ես 1931ին ձեր վանքին մէջ եղայ՝ սակայն այն ատեն Նորին Արքազնութիւնը դեռ հոն եկած չէր: Իւր վերջին նամակը դեռ իմ առջևս կը գտնուի, բայց այլևս իրեն պատասխան չեմ կրնար գրել: Հայկական պատրիարքութեան իմ յարգանացս հաւաստիքը մատուցանելով մնամ Ձերդ

ԳԻԹ. ՀէԳՏԷԼ

(Հայաստ գեղեցնուի՝ որ իր ձեռքով գրած է այս հայերէն նամակը:)

(Ուղղուած Տ. Մեքրոպ Արքազանին)

Հալէպ, 16 Փետ.

Ս. Պատրիարք ձօր յեղակարծ մահուան գոյժը շանթակարեց մեզ ընտանեօք: Ի՛նչ է արդեօք նախախնամութեան նպատակը որ երեք չորս տարիներ է ի վեր՝ առնելով մեր պատուական եկեղեցականները՝ կը խոցոտէ արդէ՛ն խոցոտուած ու տառապած հայութիւնը: Մանաւանդ մեր ընտանիքին խոր վէրքերը որոնք տակաւին չէին մոխրուած աւելի ե՛ւս բռնկեցան մահուամբ՝ լուսահոգի կենակցին հմուտ և անզուգական ուսուցչին, որուն մեզի հանդէպ ունեցած գուրգուրուտ վերաբերմանը, մեզ շնորհապարտ ձգած էր միշտ: Ա՛խ, երանի թէ մենք այ հոն ըլլալով մեր դառն արցունքները թափէինք մեր պատուական և շատ սիրելի Ամենապատիւ ձօր շիրմին վրայ:

Սրտանց կը խնդրեմ բարեգուծ Աստուծմէ որ Ձեր Գերապատուութեան շնորհէ երկար կեանք ու Ֆիզիքական առողջութիւն, որպէսզի Ս. Յակոբայ Միաբանութիւնը բոլորովին չի որքանայ և մենք՝ հայ ժողովուրդս՝ միշտ վայելենք Ձերդ Արքազնութեան հովանաւորութիւնը:

Յայտնելով մեր անկեղծ ցաւակցութիւնը, պինձմանք կը համարենք Ձեր Գերապատուութեան Ս. Այլը:

Երեկոյից Տ. Ն. ԹԱՎՈՒԳՃԱՆՆ

Կուսանք ստորեւ ցուցակը մնացեալ ցաւակցական նամակներուն զորս ամբողջութեամբ գեետեղել այս բիւիմ մէջ անկարելի եղաւ, տեղի սզուրեան պատճառով: — Սըրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ բոլոր Յարգելի Նամակագիրներուն եւ կը հայցէ աստուածային օրհնութիւն անոնց համար:

Ա Մ Ե Ր Ի Կ Ա Յ Է Ն . —

- Դերեւելի Վրդ. Փօլատեան.
- Ս. Յովհ. Մկրտիչ Հայց. Առաք. եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն՝
- Վահան քահանայ ձէլալեան.
- Մատթէոս Ա. քահանայ Հէքիմեան.
- Յարութիւն Ա. քահանայ Թուժայեան.
- Հոգաբարձութիւն Հայց. Առաք. Ս. Խաչ եկեղեցւոյ՝
- Վահրամ Մ. Վ. Նազարեթեան.
- Ա. Ա. Պետիկեան:
- Վահան Մ. Բիւրքեան.
- Կոյնակի խմբագր., Խ. Կ. Պէննէեան.
- Կ. Պ. Ատանալեան.
- Գր. Հ. Գալուստեան.
- Միհրդատ Յ. Թրեքաքեան.
- Հայ Լուս. Եկեղցւորց. Միութիւն՝
- Ատենապետ՝ Ե. Քէշիշեան.
- Ատենաղայիր՝ Պ. Չինչիւնեան.

Ա Ն Գ Լ Ի Ա Յ Է Ն . —

- Արշակ Սաֆրաստեան.
- Ա Ն Գ Ի - Յ ՈՐ Գ Ի Ա Ն Ե Ն Է Ն . —
- Վ. Պ. Պատթաճեան.
 - Բըսէյֆաջիներ.

Գ Ե Ր Մ Ա Ն Ի Ա Յ Է Ն . —

- Եղիշէ քահանայ Իւթիւճեան.
- Արտաշէս Արեղեան.

Ե Գ Ի Պ Տ Ո Ս Է Ն . —

- Պսակ քահանայ Խաչիկեան.
- Մեսրոպ քահանայ Քէօշկերեան.
- (Եկեղեցատէր Հայ Տիկնանց Միութիւն).
- Մեթր Շաւարշ Սեյօնքեան.
- Ա. Ալաթյաճեան.
- Տօքթ. Շաւարշ Մելիքչախ.
- Մաթիլտ Ս. Գայլզճեան.
- Մ. Գալբզճեան.
- Ս. և Ջ. Մանիսալեան.
- Գալուստեան Ազգ. Վարժարանի Տնօրէն՝ Կ. Նալբանտեան.

Նուպարեան Ազգային Վարժարանի Տնօրէն՝ Գ. Տիրակէրեան.

- Եղիպտոսայ Ուսուցչական Միութիւն
- Ատենապետ՝ Ղ. Ղազարոսեան.
- Հայ Լէզոնական Միութիւն
- Ատենապետ՝ Լեւոն Գուլումճեան.
- Ատենաղայիր՝ Յ. Ապաճեան.

Ա. Գուրեան.

- Հ. Ամիրեան.
- Չաքըճեան, Գրիգորեան եւ Քէստէքեան ընտանիքներու կողմէ.

- Հ. Կ. Պարոնեան.
- աշխ Արիներու Միութիւն, Գահիրէի Մանահիւղ՝ Ընդհ. քարտուղար՝ Ներսէս.
- Ընթերցասրահ «Ամերածնունդ» Հայ Երիտասարդաց Միութեան Վարչութեան Ներսէս Ղալիկեան.

- Ի դիմաց Տիկնանց «Ածծեմիկ» Միութեան՝ Ատենապետուհի՝ Վ. Գրիգորեան.
- Ատենաղայուհի՝ Լ. Քէստէքեան.
- Թրգմնչ. Վրժ. Ի Տնօրէն՝ Վ. Արծրունի.
- Յ. Ա. Յովսէփեան.

Ե Թ Ո Վ Պ Ի Ա Յ Է Ն . —

- Յովհ. քահանայ Կէվէրեան.

Թ Ո Ւ Ի Ր Ք Ի Ա Յ Է Ն . —

- Գէորգ Արքեպս. Ասլանեան.
- Ոսկի Արեղայ Թէրզեան.
- Կորիւն Քհնյ. Շահինեան.
- Աւագ Սարգաւազուհի Աղաւնի մայրապետ (Գալֆաեան աղջկանց որբանոց).
- Լեւոն Միրանեան (ւնոր Լուրձի խմբագիր).

Ի Ր Ա Ք Է Ն . —

- Եղիշէ քահանայ Համբարձումեան.
- Մեսրոպ քահանայ Օրջանեան.
- Յ. Յակոբ Առաքելեան.
- Խաչիկ Յ. Կ. Վանանչեան.
- Արշակ Խաչատուրեան.
- Կարապետ Մեղզոնեան.
- Շերամ Բարուրեան.

Ի Տ Ա Լ Ի Ա Յ Է Ն . —

- Հրաչ Քաջարենց.
- Տրդատ Գ. Տէմիրճեան.

Կ Ի Պ Ր Ո Ս Է Ն . —

- Մեղզոնեան Վրժ. Ի Ընդհ. Տնօրէն՝ Յ. Թօփճեան.

Վահէ Վահեան :
Մեղուներն վրժ .ի Դիւանի Տեսուչ .
Մեղիքեան-Ուղուներն վրժ .ի Տնօրէն .

Հ Ն Դ Կ Ա Ս Ս Ա Ն Է Ն . —

Վահան քահանայ Մ . Ղարախանեան .

Յ Ո Ւ Ն Ա Ս Ս Ա Ն Է Ն . —

Ղուկաս քահանայ Ֆիլիան .
Տօքթ . Ա . Ս . Պարոնիկեան .

Պ Ա Ղ Ե Ս Տ Ի Ն Է Ն . —

Հայկապետ Արեղայ Տոնիկեան .
Յովհաննէս քահանայ Սիմոնեան .
Տօքթ . Վ . Բասզալ .
Յ . Ա . Գուլումճեան .
Ի դիմաց Հայֆայի Հայուհեաց Միու-
թեան՝ Ատենապետուհի՝ Ե . Թօրեան .
Ատենադպրուհի՝ Ս . Պոյաճեան .
Յ . Յ . Մանիշակեան .

Պ Ա Ր Ս Վ Ա Ս Ս Ա Ն Է Ն . —

Թէոդորոս Մ . Վ . Իսահակեան .

Պ Ե Լ Ճ Ի Գ Ա Ս Ե Ն . —

Պրոֆ . Ն . Ադոնց .

Պ Ո Ւ Լ Կ Ա Ր Ի Ա Ս Ե Ն . —

Առաջ . Փոխանորդ Պուլկարահայոց՝
Գրիգոր Մ . Վարդապետ .
Քաղական Խորհուրդ Ս . Սարգիս եկե-
ղեցւոյ՝ Վրթանէս քահանայ Փափազեան .
Գէորդ Մեսրոպ .

Ռ Ո Ւ Մ Ա Ն Ի Ա Ս Ե Ն . —

Ներսէս Աւագ Քհնյ . Քերբեան .

Ս Ո Ւ Տ Ա Ն Է Ն . —

Տիկին Մարի Գասպարեան .

Ս Ո Ւ Ի Ր Ի Ա Ս Ե Ն . —

Խաչ Արք . Աջապահեան .
Յովհ . Արք . Նաղլեան .
Գնէլ Արզ . Ճէրէճեան .
Տ . Սահակ քահանայ Պալեան .
Տ . Նշիշէ քահանայ Տօղրամճեան .
Լեւոն Չէնեան .
Հ . Բ . Ը . Միւռթիւն , Պէլլութի Մաս-
նաճիւղ՝ Հմայեակ Գրանեան .
Կ . Արծրունի .

Ի դիմաց Նոր Մարաշի Ս . Քառ . Ման-
կանց եկեղեցւոյ Թաղ . Խորհրդոյ՝

Ատենապետ՝ Գ . Պիւքրիւեան .
Ատենադպր՝ Յովհ . Գաղազեան .
«Զարթօնք»՝ Յովհաննէս Պօղոսեան .
Գէորդ Ն . Ներսոյեան .
Գառնիկ Ս . Դաւթեան .
Վահան Ուղուներն .

Ի դիմաց Լիւր . Օղն . ԽաչիՇրջ . Վարչու-
թեան՝ Ատենապետուհի՝ Զ . Շանթ .

Ատենադպրուհի՝ Լ . Տէր Մեղրոնեան .
Ի դիմաց Զէյթունի Հայր . Աղքատա-
խնամ Միւռթեան՝
Ատենապետ՝ Եղեկել Եղեկելեան .
Ատենադպր՝ Նօխուտեան .
Համայի Հայոց Թաղական Խորհուրդ
Ատենապետ՝ Պ . Արզուեան .
Ատենադպր՝ Լ . Նարայէեան .

Ֆ Ր Ա Ն Ս Ա Ս Ե Ն . —

Հ . Բ . Ը . Միւռթիւն , Վ . Մալէզեան .
Ա . Զօպանեան .
Տօքթ . Վ . Յ . Թորգոմեան ,
Գ . Կիրակոսեան .
Տիրան Թէքէեան .

Յանուն Մարտէլիի , Լիոնի և այլ շքան-
ներու Գաղղիական բանակի լեգէօնակա-
նաց միւռթեան . Տիրան Թէքէեան (պատ-
ուոյ նախագահ) :

Ս . Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցիի կրօնա-
կան ընկերակցութեան վարչութեան կողմէ
Ատենապետ՝ Արամ Թէքէեան .
Կ . Կերտան .

Յ . Ասատուրեան .
Կ . Ճ . Պասմաճեան .
Ա . Մարտիսան .

Ի դիմաց Լիոնի և Շրջ . Աղզ . Միւռթեան՝
Հոգ . Հովիւ Տ . Գիւտ քհնյ . Միլքայէլեան .
Ի դիմաց Աղզ . Կեղր . Վարչութեան
Հարաւ . Փրանսայի՝

Ատենապետ՝ Յ . Պապիկեան .
Ատենադպր՝ Տօքթ . Յ . Սիւրբիստեան .
Միմոն Գաբամճեան .
Տիրան Սէֆէրեան .

Դպրոցասէր Տիկիննց Միւռթիւն
Ատենապետուհի՝ Ա . Մինասեան .
Ատենադպրուհի՝ Ա . Մ . Պոյաճեան .
Յ . և Ա . Քասախեան Եղարք .

Ի դիմաց Բարիկի Հայ Ուսանողական
Միւռթեան՝ Ատենապետ՝ Ե . Բէլլէքեան .
Ատենադպր՝ Բ . Եազուպեան .

PATRIARCHATUS LATINUS
HIEROSOLYMITANUS

Jérusalem, le 11 Février 1939

Excellence Révérendissime,

Nous venons d'apprendre à l'instant la mort de Sa Béatitude le Vénéré Patriarche de l'Eglise Arménienne de JÉRUSALEM. Nous tenons à Vous dire sans retard la part que Nous, et tout le clergé de Notre Patriarcat, prenons à Votre douleur, et à Vous assurer, Excellence, ainsi que tous les Membres de Votre Patriarcat, de Notre plus vive sympathie et de Nos condoléances les plus sincères.

Nous vous présentons, Excellence, Nos plus respectueux hommages.

François Fellingier
Evêque Auxiliaire, Vicaire Général

CUSTODIA
DI TERRA SANTA

Jérusalem, 11 Février 1939

Excellence,

Le décès presque soudain de Sa Béatitude, Mons. Thorgom Kouchakian, Patriarche Arménien de Jérusalem, me cause à moi personnellement ainsi qu'à tous les Religieux de la Custodie, une douleur inconsolable. Le deuil du Patriarcat Arménien est le deuil de la Custodie de Terre Sainte.

Je me rappelle, avec une particulière émotion, les paroles que Sa Béatitude Monseigneur Thorgom adressait hier même vers 10 heures du matin à mon Secrétaire au sujet du décès de Sa Sainteté le Pape Pie XI. Là encore, pour la millième fois, Sa Béatitude, par la part profonde qu'elle prenait au deuil du monde catholique, montrait la grandeur de Son âme et l'humanité supérieure de Son Esprit. J'aime à penser que Dieu, qui les

rappelait à Lui le même jour de la même année, à la seule distance de 14 heures, les ait accueillis dans Son Royaume le même jour et qu'une conversation céleste suive au Ciel celle que Sa Béatitude tenait à Jérusalem au sujet de Sa Sainteté.

C'est avec cette pensée que je prie Votre Grandeur d'accueillir les plus vives condoléances de la Custodie de Terre Sainte.

De Votre Grandeur,
le très dévoué
Pr. Alberto Gori
Custode de Terre Sainte

CHURCH OF ENGLAND
COUNCIL ON FOREIGN RELATIONS

Gloucester, 14th February 1939

Dear Lord Archbishop,

As Chairman of the Council on foreign Relations for the Church of England I write to express to the Armenian Church our condolences at the death of the Patriarch of Jerusalem.

The relations between the Church of England and the Armenian Church have always been of the most friendly character and we have heard of the courtesy that you have shown to English travellers and students when they are visiting Jerusalem. We desire therefore to express our great sympathy with your Church at the loss which it has sustained.

Your brother in Christ,

A C Gloucester
Bishop of Gloucester
CHAIRMAN

ST. GEORGE'S CLOSE
JERUSALEM

15th February 1939

Your Grace,

The news of the death of His Beatitude Thorgom Kouchakian has filled

me with deep sorrow as indeed it must have filled the hearts of all good men who knew His Beatitude, and in particular those of His own Convent and Flock.

His humility and dignity, His simplicity and reverence, His wisdom and knowledge, were qualities which could not fail to impress those who respected Him. His Beatitude showed me every consideration and drew out my love towards Him by His own personal kindness as well as by those qualities which are characteristic of great men.

The hammer blows of God strike at the right place and time in the erection of the building which is being "fitly joined together". His Beatitude built earthly churches and places of learning, and gave of His best. Now He has returned to Him Who is the giver of all.

In these dark days, when the cup of sorrow in the Holy Land seems to be overflowing, we must drink it and, in doing so, realize that the cup is His and that our care is His cure, and there must be no complaint or questioning.

The beloved Patriarch has finished His task and takes His place in the eternal dwelling.

Believe me to be,
Yours faithfully,
George Francis

Bishop of the Church of England
in Jerusalem

HIGH COMMISSIONER
FOR PALESTINE
JERUSALEM

11th February 1939

Your Grace,

I have the honour to convey to you and to the Armenian community on behalf of myself and the Government of Palestine my sincere sympathy in the

sad bereavement which you have sustained by the death of His Beatitude the Armenian Patriarch.

I have the honour to be,
Your Grace's
obedient servant,
Sir Harold Mac Michail
HIGH COMMISSIONER

CHIEF SECRETARY'S OFFICE
JERUSALEM

11th February 1939

Your Grace,

I have heard with great regret of the death of His Beatitude the Armenian Patriarch. Will you please accept my most sincere sympathy in the sad bereavement sustained by yourself and by the Armenian Community.

Yours sincerely
W. D. Battershill

DISTRICT COMMISSIONER'S OFFICES
JERUSALEM DISTRICT

11th February 1939

Sir,

It is with deep regret that I learn of the death of His Beatitude Thorgom Kouchakian, Armenian Patriarch of Jerusalem.

As Your Grace is aware I had the pleasure of knowing him before he was elected to this high office and I have seen him with wise counsel directing the affairs of the Armenian Church and so can in some measure appreciate the sense of your loss and I venture to express to your Grace, his clergy and members of the Community my deep condolences.

I have the honour to be,
Your Grace's obedient servant,
E. Keith-Roach
District Commissioner

CHURCH MISSIONS TO JEWS
CHRIST CHURCH, JERUSALEM

February 13, 1939

Dear Father Cyril,

On behalf of our Church Council and members of our congregation, as well as of our school and other friends of yours here, I am writing to express to you and the Armenian community our sincere condolences with you in the loss you have sustained through the death of your Patriarch.

I have not forgotten the deep impression of saintliness and scholarship which His Beatitude made upon me during the one visit which I was privileged to pay at St. James'. We share with you in your loss and pray that you and your people may be consoled and strengthened in this time of sorrow. You and we can look forward to the day when we shall be re-united with those who have joined the Invisible Church.

Will you please convey this expression of sympathy to the Locum Tenens or whoever is responsible ?

Believe me

Yours sincerely.

H. W. L. Martin

CENTRAL COUNCIL (VAAD LEUMI)
OF THE JEWISH COMMUNITY OF PALESTINE

February 13, 1939

Messieurs,

On behalf of the General Council (Vaad Leumi) of the Jewish Community of Palestine, I beg to express our heartfelt sorrow and regret at the death of the Armenian Patriarch and Archbishop, Thorgom Koushagian. The Jewish Community of Palestine humbly offers its consolations to the Armenian Community of Palestine, and to Armenians the world over, for the irreparable loss of so outstanding a personality.

I have the honour to be,
Messieurs,

Your obedient servant,

Executive of the Vaad Leumi

CENTRAL AGUDATH ISRAEL
JERUSALEM

12th February 1939

Dear Sirs,

We read with profound grief of the demise of His Beatitude the Armenian Patriarch, Archbishop Thorgom Koushagian.

Please hand over on our behalf, our sincerest sympathy in your mourning, to all your Community.

Very sincerely yours,
M. Glikman Porush

المجلس الشرعي الاسلامي الاعلى
القدس الشريف

المجلس الشرعي الاسلامي الاعلى بالقدس يأسف كثيرا لوفاته صاحب العظيمة والسيادة الجليل القدره جوو غوم كوچا كيان بطريرك الطائفة الارمنييه وببذو المناسبه يقدم تعازيه الحاره لبيئته الاكبروس المجلد وجميع الطائفة المحترمه

المجلس الاسلامي الاعلى

Յաւակցական նամակներ դրկուած էին Գաեւ՝ Տանիական, Լադուիական, Իրանական, Թրքական և Բողոնիական Հիւպատոսներէն: — Եաֆալի Կեղրոնական Դեղարանէ, Դաւիթ Հալիֆա և Որդիք յանձնառուներէ, Պաղեստին-եգրիպտական վաճառականական Ընկերութենէ, Հօթէլ «Նորախալի Տնօրէնէն, Տօքթ. Հէլլմութ Մենքէ, Գուրա Մէյրէն, Հերման Գօնէն փաստարանէն, Երրայական Համալսարանէն, Ժօղէֆ Ֆիլըրմեքենագործական տունէն, Թեֆիք Աղալլաւէն, Թապալի (Տիբերի) Գերմանական «Հոսպիտալնէն, Երրայական Համայնքի Ընդհ. վարչութենէն:

ՔԱՂՄԱՆ ՈՒՅՈՐԷՔԸ

Ամսոյ 19-ին, Մրքաւան Նոր բաղման Ուորթէին, ամբողջ Միաբանութիւն եւ ժողովուրդը խմբովին գերեզման գացին Ուորթէի այգազը կասարելու համար: Պատահաւոր հոգեհանգիստ Մրքաւան հողակայանի վրայ: Հին յիշատակներ՝ Լուսանոցի Մրքաւանէն՝ անգամ մը եւս յուզուեցան լեցուցին ամենուն սիրտերը:

Գերեզմանէ դարձին Միաբանութիւնը ելա Պատր. Տեղապան Մրքաւան Նոր Տոս, որ Մեծ Կարուստէն ասղին անհնազանդ սիւնով մը սնեցաւ եւ: Ընդունեց Միաբանութեան ցաւակցութիւնը բախտով եւ յորդորեց ամենք որ գոտեպնդուին յիշատակովը Մեծ Մրքաւանին եւ աւելի փութով եւ յշուտեամբ փարին իրենց պատրաստութեանց եւ այն մեծ գործին՝ զոր Լուսանոցի Մրքաւանը, եւ իր Մեծանուն Նախորդը սկսան Ս. Տակաբայ վանքին մէջ:

ՔԱՌԱՍՈՒՆՔԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒՅԻՒՆՆԵՐ

Նախապէս եղած կարգադրութեան մը համեմատ, մեծ պահոց Զ. Կիրակիին ամբողջութեամբ յաւկացուեցաւ Լուսանոցի Սրբազանի մանուսան Բառասուցնի սգաստին: Առաւօտ՝ հանգստեան Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Մայր Տանարին մէջ. պատարագեց Նոզ. Տ. Գեորգ վրդ.՝ եպիսկոպոսական բազով եւ գաւազանով, Բարոզեց Նոզ. Տ. Արքուն վրդ. «Անաւապի եղի գեղ իբրեւ զսիւն եւ կարքի» բնաբանին խօսքը. փոխադրեց Մեծիմա մարգարէին այս խօսքը մեր իրակամութեան մէջ յանձին Թորգոմ Մրքաւանի. ըստ քի իրապիլի պատմութեան մէջ Մեծիման եւ իր նմանները երկարքի սիւնը եղան, որոնք իրենց մտքին լոյսով, հոգիին կրակով, եւ նրկարագրի ամբողջութեամբ սերունդներ առաջնորդեցին: Մենք ալ իբր ազգ եւ եկեղեցի զուրկ չենք մնացեր այդ սիւներէն մեր զաւաւաւու մեզայոյզ կեանքի մէջ, որոնք մեր ցեղի գոյութեան յենարանները եղան: Թորգոմ Սրբազանը, յարեց, մին եւ այլ սիւներէն, եւ եւ ամուրներէն որ այսպէս եղեցաւ սերունդներ կր փրկ: Գեղեցիկ կերպով վեր հանեց Հանգուցեալին եկեղեցական, առաջնորդական, գրական եւ աւուջական դերը մեր վերջին կիսադարեան երջանին: Ապա իբր բարգաման ամբողջ Միաբանութեան, սրտացին յայտնեց քի պիտի տարուակուի Դուրեանի եւ Գուսակեանի գործը, ասիկա կը զգայ ամենց գաղափարներով սնած եւ եղողուն ամբողջ Միաբանութիւնը: — Պատարագով վերջ սեղևունեցաւ հոգեհանգստեան պատեօսը նախագաւութեամբ Պատր. Տեղապան Տ. Մեարայ

Ս. Արեւպա.ի, սրտառու է եւ զպաւորիչ վեհութեան մէջ:

Ժամը 11ին, ամբողջ Միաբանութիւնը՝ ժառ. աւակներուսեան հետ բաւփոր կազմած եւ երգելով Դուրեան պատրարքի «Սթէ զիս անիս դէպի Յարգանս» հերթուածը, որ այլեւս արժեքները զգեցուցող եղբերք մ'երգած է, գերեզման գացին ուր եւս կատարուեցաւ հոգեհանգիստ, որմէ վերջ Ս. Փրկչի գաւիթին մէջ սեղի ունեցաւ սրտառու հանգիստութիւն մը: Աւետիկ Սրկ. կարողաց Լուսանոցի Սրբազանի յիշատակին ձօնուած իր հերթուածը (էջ 144), երգուեցաւ Ե. Դուրեան պատրարքին «Նաչըք հերթուածը: Միաբանութիւնը եւ ժողովուրդը զարձան վանք նույն երկարածիդ բաւփորով լուս եւ հանգիստաւոր:

Նոյն օրը կիսօրէն վերջ կատարուեցաւ Սգահանդէսը ժառ. Վարժարանի խաչածեւ սրահին մէջ, ճախարհանութեամբ Պատրարքական Տեղապան Ս. Նոր: Ներկայ բլլալու փութաշար եւ ընթացի բազմութիւն մը յաւանք հրահրեց: — Լուսանոցի Մրքաւանին կենդանագիրք՝ եղբերուս եւ շարունակ եւ թարմ ոտներով կախուած եւ դիմաւոր. ամպիոնը ծածկուած եւ սեւով:

Սգահանդէսը բացաւ ժառ. Վարժարանի սեւույ Նոզ. Տ. Սիբեւ Վրդ. Տիրտերեան, «Յուզումով եւ որ կը կենն հոս, ըսաւ, իր յիշատակովը օժուս այս երջակային մէջ, կատարելու համար դժնդակ պատրարք այս սգաւոր արարողութեան, կը զգամ քի չեմ կրեմար զգացնել այս մեծ սուգը բոլոր ամենց որոնք եկած են որդիական պատկառանքով եւ սիրով կենալու իր սուգին առջեւ: Այդ սուգը կը խորանայ մանաւանդ երբ կը լուսաւորուի իր մեծութեան եւ արժեքներու կորուստին զգացումովը:» Ըստ նոյնպէս քի օմենք սղգովին Ըստ բան կը պատրարեմ այս մեծ մարտին, բայց դժբախտաբար այդ պատրարք անվար մնաց. եւ այս կարգի յետու պատեհութեամբ միայն կը սեւեռուի իրեն. այս եղած է հակապատրարք բոլոր մեծ մարտին, անոնք մտազած են ինքզինքնին իրենց գործին մէջ.» վերջացուց իր խօսքը ըսելով «բառերը կը դաւեն ինձի, երբ կը փորձեմ ձեզի փոխանցել այն կսկիծը որով կը թրթռայ Միաբանութեան հոգին, այս անփոխարինելի կորուստովը. այս խոր ցաւով եւ գիտակցութեամբ է որ կը բանաւ այս սուգի հանդէսը»:

Յոնկայայ երգուեցաւ «Տեր կեցո» ազգային մարտերը ժառ. Վարժարանի երգիչ խումբի կողմէ, որ կը ղեկավարուէր Կարապետ Սրկ. Սիրունեանէ:

Առաջին բանախօսն եր Տ. Կիրեղ Վրդ. Իսրայելեան, որ ներկայացուց կրօնաւորը Լուսահողի Սրբազանին մէջ: Ըսաւ թէ «Քորզով Սրբազան իբրև կրօնաւոր, ամենախոնորհ աօտինաններէն մինչեւ բարձագոյն գազաթները իր ասպարեզին, ելած է եկեղեցականի կասարեալ տիպար»:

Չրուտեց զայն իր առաջնորդական, նուիրակի, եւ պատրաստական պատօններուն մէջ, մանրամասն գնահատմամբ ընելով այս մարգէրուն վրայ անոր եկեղեցականի գործին եւ արդիւններուն: Բանախօսը Հնգկասանէն հանջած եւ սիրով կապուած եր Լուսահողիին, բաժնելով յետոյ Սրբազանին երազը. համոզեց իր բանախօսաւրիւնը անձնական դրուագներով:

Երգուեցաւ եռածայն «Որ յանկէց» հանգստեան տարականը: Այս բանախօսեց Պր. Յ. Օսական, որ ներկայացուց Սրբազանին մէջ գրագիտը: Բանախօսը հանդէսին բերաւ հայ գրականութեան սուգը: Ողբաց Հանգուցեալին մէջ, արժեէտոր բանաստեղծը, մեծ կենսագիրը, որուն այս սեռի գործերը կորոզական պիտի մնան: Ըսաւ թէ ինչ որ կը մնայ մեզի իր գրչէն, կնիքին սակն է մեծ եկեղեցականի իր շուկին: Իբրեւ հննապատասխանուեցաւ թէ անիկա մեր մեծագոյն գրագէտներէն էր: Զգացուց կակիծը այս անվերջորձ կորուստին, եւ ինչ որ ամենէն անելի ողբաց, եւ իր կարծիքով անդարմանելի գտաւ, ան ալ մեր սրբազան մասենազրութեան կրած ծանրագոյն հարուածն էր:

Խուճըք երգեց «Ուխտագնացութիւն»ը: Երրորդ բանախօսը եղաւ Պ. Շ. Պերպրեան. ներկայացուց ուսուցիչը եւ պերճախօսը Սրբազանին մէջ: Ըսաւ թէ «Սրբազանը խօսքի մարդը եղաւ, զի կը հաւատար խօսքի հրաւերին: Խօսքը իրեն համար աշխարհներ սեղծող Աստուծոյ Իման էր, եւ ինք իր բովանդակ կեանքին մէջ այդ բանին իշխանը եղաւ, անով առաջնորդեց հոգիները: Իսկ իբրև ուսուցիչ՝ ան ստանձնեց այդ դերը իր ամենէն բարձր հնապացուութեանը մէջ, հաւատաց նաեւ կրթութեան հրաւերին, ինչպէս հաւատացած էր իր մեծ վարդապետը Գուրեան: Ըմբռնելու համար իրենց այս կեցուածքը, պէտք է նկատի ունենալ զինք կանխող եւ ապա իր սերունդը, որ մեր փրկութիւնը կրթութեան մէջ տեսաւ: Հանգուցեալ Սրբազանը անոր հաւատարիմ ու հրաշարեոս սպասարկուն եղաւ, մօտենալով մեր ցեղի մեծ ուսուցիչներուն, Սահակ-Մեսրոպեան ողիին»:

Եւ վերջացուց իր խօսքը քննելով, «Սրբազանը այժմ կը միանալ մեր եւրամաշտերին մեծ վարդապետներու ճոյլին,

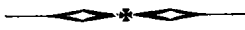
իբրեւ ազնուագոյն ուսուցիչներէն եւ խօսողներէն մին այս ժողովուրդի սրբազան զգացումներուն:»

Երգուեցաւ «Է վերինն Երուսաղէմ» մահերը:

Այս արտասանուեցան էջեր Լուսահողի Սրբազանէն. ա) «Անձինք նուիրեալն(»), զոր արտասանեց ժողովուրդը Կարապետ Սկրեյեան. բ) «Եկուր վիշտ»(**) արտասանեց Իրանիկ Սրկ. Ղազարեան:

Վերջում ֆերուածը մենեբրուեցաւ Կարապետ Սրկի կողմէ. դաճեաւորուած՝ Շ. Պերպրեանէ:

Փակման խօսքն բրաւ Պատր. Տեղապահ Գեր. Տ. Մեսրոպ Սրբազան, որ շնորհակալութիւն յայտնելէն վերջ օրուան բանախօսներուն այս առիթով արտայայտած իրենց գեղեցիկ եւ արագին խօսքերուն համար, եւ հանդիսականներուն, որոնք յարգանքով եկած էին բաժնելու Միաբանութեան սուգը, որ իրենցն ալ էր, դրուատիք բրաւ Հանգուցեալի բարձր արժանիներուն, ներկայացուց այն պարտապար որ Սրբազանն մահով կը գոյանալ: Ըսաւ թէ «այս համախմբութիւնը միաբարութեան առիթ մը ըլլալէն աւելի, խանդավառ կեցուածք մը պէտք է ըլլայ իր մով մարմնաւորուած գաղափարներու հանդէպ: Հանցումեալը կ'սպասէ որ տարուակուի իր գործը, որ չմարի մեր հոգիներուն մէջ, եւ չիլնայ մեր ձեռքէն այն ջանք որուն ջանակիրը եղաւ ինք: Այս յառաջագրութեամբ եւ զգացումով միայն մեզ կատարած կ'ըլլանք մեր դոյզն պարտքը իր նկատմամբ, եւ այս կերպով միայն պիտի կրնայ ամոգուիլ սուգը այս Հաստատութեան եւ բոլորիս հոգիներուն մէջ:» Յետոյ մաղթանքով եւ աղօթքով փակեց սուգի հանդէսը, որուն ջրպարտութիւնը խորունկ էր ընտելալ ներկաներու մէջ: Այդ սպաւորութեան ամենէն յուսադիչ արձան արայով մարը կողար Տեղապահն Հօր հաստատ կամէն, երկու մեծ պատրաստներու սկիզբ բրած եւ բերկնուորած հոգեկան, կրթական եւ գրական գործին անխափան տարուակալութիւն իր աշակերտներէն, զինքը սիրողներու միահամուռ շանքերուն եւ արջին ապաւինած:

(*) Սիւն, 1939 թիւ 1 էջ 9:
 (**) Սիւն, 1933 թիւ 1 էջ 16: